

NYELVJÁRÁSI ADATOK

Értarcsa helynevei

Értarcsa/Tarcea község a romániai Bihar/Bihor megye érmihályfalvi járásában, Érmihályfalvától/Valea lui Mihai déli irányban kb. 7 km-re fekszik, a Nagyvárad/Oradea felé vezető 19-es országút mentén. Területe körülbelül 720 ha. Az Érmihályfalvát Nagyváraddal összekötő vasútvonal nem érinti (ettől Értarcsa körülbelül 8 km-re fekszik keleti irányban). Autóbusz közlekedik Értarcsán Érmihályfalva–Nagyvárad, valamint Margitta/Marghita felől. A környező falvak a következők: északnyugaton Érmihályfalva, északkeleten Gálospetri/Galospetreu, keleten Szalacs/Sălacea, délkeleten Ottomány/Otomani, délen Éradony/Adoni, délnyugaton Érkeserű/Cheşereu, nyugaton Érselind/Şilindru, északnyugaton Érseljén/Simian.

Értarcsán az 1992-es népszámlálás adatai szerint 470 (47,91%) férfi és 510 (52,09%) nő él, összesen 980 fő (Népszámlálási nyilvántartás, Értarcsai Polgármesteri Hivatal, 1992). Nemzetiségi szempontból a lakosság megoszlása a következő: magyar 607 (61,91%); román 298 (30,37%); cigány 76 (7,79%). Felekezet szerinti megoszlás: református 509 (51,88%); ortodox 196 (19,97%); görög katolikus 150 (15,29%); római katolikus 69 (7,03%); baptista 55 (5,60%); unitárius 1 (0,1%); más felekezetű 1 (0,1%). (Értarcsai Református Lelkeszi Hivatal Nyilvántartása, 1992). A lakosság állattenyésztésből (szarvasmarha, sertés, szárnyas tenyésztéséből), földművelésből (kukorica, búza, cukorrépa, burgonya) és bortermelésből él.

1968-ig a falu déli és délkeleti része mocsaras volt, ekkor lecsapolták egy múlt században készült terv szerint, és a *Kanális*-ba (helyi szóhasználat), az *Ér csatorná*-ba vezették le a vizet. A lecsapolás előtt nádvágással, illetve nádfeldolgozással is foglalkozott a lakosság. Ez komoly jövedelmi forrás volt. A vágott nádat építkezőknek (többnyire a környékbeli sváboknak) adták el, *stugattér*-nak (helyi szóhasználat a *stukatornád*-ra). Jelentős volt a halászat is. 1962-ben a földek termelőszoövetkezeti tulajdonba kerültek, 1991 óta pedig magángazdálkodást folytat a lakosság.

Értarcsának körzeti orvosi rendelője van tízágyas betegszobával, valamint fogászati rendelője. 1963–65 között szülőotthon is volt a községben, azóta ezt megszüntették. A legközelebbi kórház és szülészet Érmihályfalván, valamint Margittán van. A gyerekek IV. osztályig tanulhatnak a faluban magyar tagozaton, román tagozat VIII. osztályig van. Középiskolai tanulmányokat már csak Érmihályfalván, Margittán vagy Nagyváradon lehet folytatni. Érmihályfalvára és Margittára busszal ingáznak a diákok, Nagyváradon többnyire beköltöznek az internátusokba. Magyar és román tagozatú óvodája is van a falunak.

Értarcsa központjában polgármesteri hivatal, művelődési ház, posta és telefonközpont található. A falu kb. 90 lakásába vezettek be telefont. Egy református és egy ortodox templom, egy római katolikus kápolna és egy baptista imaház van a faluban.

Értarcsa összetett szó, az *Ér*- előtagból és a *-tarcsa* utótagból tevődik össze. Az *Ér*- előtag az *Ér csatorna* nevéből származik. Az *Ér* Pocsajnál a Berettyóba ömlő vízfolyás. A *Tarcsa* helynév puszta személynévből keletkezett magyar névadással: *tar* 'tarka' jelentésű tő + *-sa/-csa* kicsinyítő képzőbóka (FNESz.). A megkülönböztető szerepű *Ér*- előtagot a múlt század elején kaphatta. Az első adat 1808-ból való: *Ér-Tartsa*. Ekkor vált ugyanis közigazgatási szempontból szükségessé, hogy e helység nevét megkülönböztessék a magyar nyelvterületen található többi *Tarcsa* nevű helységtől (FNESz.). A jelenlegi anyaország területén nyolc *Tarcsa* ismeretes: *Erdő*-, *Kis*-, *Kerepes*-, *Körös*-, *Moson*-, *Nagytarcsa*, továbbá *Tar* és *Tarcsafürdő*, Romániában a tárgyalt *Értarcsa* mellett létezik Hargita megyében egy *Tarcsafalva/Tárcești* is.

A szájhagyomány a *Tarcsa* nevet a *tart* igéből magyarázza: Köröstarcsa lakói uradalmi cselédek voltak, akiket lustaságuk miatt az uraság elbocsátott, és kitelepített a Körös partjára, mondván, hogy a „*Körös tartsa el őket!*” (Nagy István értarcsai lelkipásztor elbeszélése). E szájhagyomány Értarcsán is ismeretes.

A helynevek összegyűjtésében a következő adatközlők segítettek: Deák András piskolti születésű, fiatalkora óta Értarcsán lakó hatvannégyéves felcser, gazdálkodó; Deák Imre értarcsai születésű, hatvankét éves gazdálkodó; Deák Ottó értarcsai születésű egyetemi hallgató; Nagy István érmihályfalvi születésű lelkész, 1979–93 között Értarcsa református papja; id. Szilágyi Sándor értarcsai születésű, nyolcvanéves lakos. Köszönet fáradozásukért.

A falu bel- és külterületének neveiről Ethey János értarcsai jegyző készített részletes összeírást 1864-ben a PESTY-féle országos gyűjtésbe. Ennek az összeírásnak az adatait is felvettem a szócikkekbe. Ethey jegyző sírja az értarcsai református temetőben található, sajnos sírkövét műemlékhez méltatlan módon lefektették.

Az adattárban az alábbi rövidítéseket használom a térszínformákra, tereptárgyakra:

Á = árok	D = domb	Fo = folyó
Cs = csatorna	F = forrás	Fr = falurész

K = kút
Mo = mocsár
Ta = tanya

Te = temető
Tel = telep, major
Tó = tó

U = utca

A művelési jelleg rövidítései:

gy = gyümölcsös
l = legelő

r = rét, kaszáló
sz = szántó

A belterület nevei

Cigány sor *Cigán sor, -ra* (Tel, u) — A Kistag alatt, a falu északkeleti részén levő cigánykunyhók sora, nincs kialakított utca.

Derzsófi-kert *Derzsófyi-kert, -kerbe* (Fr) — A falu délnyugati sarkában a hajdani kertre házak épültek. A kert feltehetőleg valamikori tulajdonosáról kapta nevét.

Domb ~, *Domra* (D) — A falu északkeleti részében levő emelkedés, melyre felmegy a róla elnevezett Domb utca.

Domb utca *Domb ucca, -ra* (U) — A falu északkeleti részén van, a Dombra halad fel, melyről a nevét kapta.

Dorongos ~, *-ra* (D, r) — Feltehetőleg azonos az Ürgeheggyel. Legelő volt, de régebben a Rinaldósort is róla nevezték, annak volt a másik neve. 1864: „... a’ dorongos nevű domb a’ néveredetéről semmit nemtudunk. emelkedett domb, fűvet termő hely, jelenben a’ legelőnek — mi ennek ajjába szinte kereken a’ hegyek kőr alakjának alatti sikon fekszik, ’s más felől a’ falu a’ határa — kiegészítő része. — a’ volt úrbéres osztály legelő birtoka”. „dorongos hegy. Mít az előttevaló Síralom hegytől egy vízmosás szülte út választ el, s’ másként ürge hegy, mivel 1824 körül midőn kiosztatott ezen emelkedett folytatólagos lánczmódjárahúzódó homokos természetű agyagos föld, ezen dombban igen sok-ürgék tanyáztak. eza’ legujjabb szőlő ültetvény a’ 3 között szinte szőlővel beültetett bortermő helyjelenben leggyengébb bort szolgáltat a’ 3közt” (PESTY, 243a). A szájhagyomány szerint régebben itt csépték *dorongokkal* (cséphadarókkal) a búzát, innen a neve. Az új református templom építéskor 1835-ben itt vetették a téglát, itt volt a téglaegető kemence.

Dorongos-hegy L. **Dorongos**.

Epres-kert ~, *-kerbe* (Fr) — Házhely a Kis utca és a Malom utca találkozásánál. Az 1800-as években adhatták e nevet, ekkoriban epreskert volt. Az iskolások gyümölcsfákat neveltek itt. 1940-ben már nem volt meg a gyümölcsös. Nemrégiben kiadták házhelynek, de még nem építkeztek rá.

Halom ~, *-ra* (D) — A Nagy utca végében levő kúp alakú domb, műemlékvédelmi terület. A déli alsó részét felszántották, szőlőt telepítettek rá kb. 1960–70-

ben. Az 1970-es évek végén a nagyváradai Körös Múzeum megtiltotta a Halom mezőgazdasági művelését. Formája szabályos kúp, valamikor víz folyta körül. 1962-ben 4 méter mélyről emberi és állati csontok, csont- és kőbalták kerültek elő. Az Érmelléken hasonló halom több is található. Ma is épület nyomai látszanak rajta. Többféle szájhagyomány fűződik hozzá: *a)* a törökök a sisakjukkal hordták össze; *b)* egy tiszt van benne eltemetve; *c)* valamikor csárda volt a tetején; *e)* kápolna volt rajta, melyet évente egyszer nyitottak ki. Egy ilyen alkalommal benne rekedt egy bika, s a következő évben találták meg a csontjait. Ekkor jelentkeztek a bogyozlaiak, hogy nekik akkoriban tűnt el egy bikájuk.

Hatház ~, *-ra* (U) — A falu délnyugati részén lévő a Nagy utca villaszerűen kettéágazik, a déli ágat Hatháznak hívják. Amennyiben összefüggésbe lehet hozni a GYÖRFFY GYÖRGY leírásával (Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I, 673–4), miszerint „II. Géza hat ház jobbágyot adott a szentjebbi apátságnak”, akkor esetleg ennek emlékét őrzi ez az utca.

Hívő sor *Hívőj sor*, *-ra* (U) — A falu közepén, egy emelkedőn levő utcator, kb. 1920 óta van itt a baptista imaház, onnan kapta a nevét.

Horgos/Horgas tó *Horgos/Horgas tóy*, *-hoz/-ho* (r) — Az Ér folytatása volt az 1964-es lecsapolásig. A Hatház végénél található rét valamikor kenderáztató volt. Nagy esőzésekor meggyül benne a víz.

Kiscsohos ~, *-ra* (l) — Legelő a falu délnyugati részén, a Nagycsohos folytatása. Régebben víz választotta el egymástól őket, ma csak egy árok van közöttük. Az 1939-es és 1942-es katonai térképeken hibásan *Somos*-nak írták. 1864: „...jelenleg a' Káptalan kaszálója. síkság” (PESTY, 243b). A szájhagyomány szerint kutyák csaholtak a mellette levő utcában, innen a neve. A Sikátor²-n lehet megközelíteni, ezért a Sikátor végén lakó asszonyt *Csohos Ilon*-nak csúfolják.

Kistag ~, *-ba* (D) — A falu északnyugati részén, a Cigánysor feletti domboldal.

Kis utca *Kis ucca*, *-ra* (U) — A falu észak–délnyugati irányban fekvő főutcája, az Érmihályfalva–Nagyvárad közötti országút része.

Legelő *Legelőj*, *-re* (l) — A falu nyugati szélén, a Petri utca jobboldalán van. Körülveszi a Rét (l. Külterület).

***Ludastó** — Nem él. Forrásos kerek tó volt az Ér folyásában, lecsapolták. Feltehetőleg azonos helyen feküdt a Rózsás tóval (l. **Rózsás tó**). 1864: „ezis szinte álló víz. kissébb méjjeedésébe a' nagy csohos legelőnek. a' benne tanyázni szokott ludakról neveztetvén. a' legelőnek a' dombok oldalából fakadt 4 forrás kút adja díszit. — 's itatásra szolgál a' legeltetni szokott állatok[na]k és a' községnek” (PESTY, 243a).

Malom utca *Malom ucca*, *-ra* (U) — fél utcator, mely a Kis utcából nyílik északkeleti irányba, és amelynek egyik felén házak, másik felén a Régi református temető, a Zsidótemető és az Epres-kert fekszik.

Nagycsohos *Naccsohos, -ra* (l) — Legelő a Kis utca bal oldalán, a Sikátoron lehet megközelíteni (l. Kiscsohos). 1864: „Nagy csohos. egyenes síkság, ígenszelíd fűvettermő legelője a ’ volt úrbéreseknek, ebbe esik. (nevének eredete nemtudatik)” (PESTY, 243a).

Nagy utca *Nagy ucca, -ra* (U) — Délnyugat-északkelet irányú, keresztezi a Kis utcát. A falu nagyság szerinti második utcája, noha főutca sohasem volt. Nevét onnan kapta, hogy hosszabb volt a főutcának számító Kis utcánál. A végében telepedtek meg a románok.

Park ~, *Parba* (Pa) — A falu közepén, a kultúrotthon mögött van. Régi neve *Piac*.

Petri utca *Petri ucca, -ra* (U) — Északkelet-délnyugat irányú utca a falu nyugati részén, a Gálospetriben haladó országút kezdeti szakasza. 1945 után osztották ki a két oldalát házhelynek.

Piac *Pijac, Pijaszra* — A falu központjában levő park, a kultúrotthon mögött van. Valamikor a vásárba menők pihenőhelyeül szolgált, innen a neve. Itt éjszákáztak szekereikkel a románok, akik a hegyekből jöttek az érmihályfalvi csütörtöki vásárra. Meszet, deszkát, seprűt hoztak eladásra. Valójában piaci árúsítás itt nem folyt. (L. **Park**)

Pince sor¹ *Pinsze sor, -ra* (U) — A falu közepén egy dombra vezető utcácska, melynek egyik felén földbe ásott borospincék vannak. A domb tetején volt a református és görög katolikus templom, amelyek a földrengés alkalmával leomlottak.

Pince sor² (U) — A falu közepén, egy dombon levő, a Pince sor¹-et és a Rektort érintő, összekötő utca, mely észak-kelet irányban derékszögben meghajlik.

Rebenyák sikátor ~, *-ba* (U) — A Kis utcát és a Hívó sort egymással összekötő, szinte derékszögben megtörő kis utca. Nevét a kb. 1940 óta a sarkán lakó Rebenyák családról kapta.

Református-temető *Református-temetőü* (Te) — A falu közepén, a Hívó sor és a Domb utca találkozásánál van.

Rektor ~, *-ra* (U) — A Kis utca jobb oldaláról, a paplak és a lelkészi hivatal között nyíló kis utca, amely a Pincesorral találkozik a dombon. Valamikor a lelkészi hivatal volt a kántortanító, a „rektor” lakása, róla kapta az utca a nevét.

Régi Református-temető *Régi Református-temetőü* (Te, sz) — A falu északnyugati részén, a Malom utca jobb oldalán elterülő, körülbelül 1930 óta lezárt temető. Az utóbbi évtizedekben az új Református-temetőbe temetkeznek. Ma temetőnek nyoma sincs itt. A terület a református egyház tulajdona, melyet felszántatott. Néhány éve még sírkőmaradványokat lehetett találni e területen, azokat elszállították a református parókia udvarára. A Református-temető és a Régi Református-temető tulajdonképpen egy összefüggő terület. Temetkezésre körülbelül 1/3-át használják, a többi részét felszántják. A sírok az évtizedek során mindig „vándorolnak”, az elhagyott, gazdátlan sírhelyek kerülnek megművelésre.

Régi országút ~ (U) — A falu délkeleti részén valamikor a Nagyváradra vezető országút kezdeti szakasza volt. Ma összeköti a Petri utcát a Kis utcával.

Régi Ortodox-temető *Régi Ortodokszt-temetőjü* (Te) — A Régi református-temetőtől délkeletre található, már nem temetkeznek bele. L. **Régi Református-temető**.

Rinaldó sor *Rinaldóu sor, -ra* (U) — A Kis utcából nyíló Sikátor¹ folytatása a falu nyugati részén. Nevét kb. 1950 óta viseli az ekkoriban a moziban vetített film hatására, ugyanis ebben az utcában gyakran jártak csavargók, részegek (L. **Dorongos**).

Rózsástó *Róuzsástóu, -hoz* (r) — A falu nyugati részén, a Rinaldó sor végétől balra, a Dorongos alatt levő rét, mely a lecsapolás előtt tó volt. Ha sok eső esik, ma is meggyűl benne a víz.

Sikátor¹ ~, *-ba* (U) — A falu nyugati felén a Kis utcából nyílik. Folytatása a Rinaldó sor.

Sikátor² ~, *-ba* (U) — A falu nyugati felén, a Nagy utcából nyíló, a Nagycsohosra vezető utca.

Tolvaj-kert *Tolvaj-kert, -kerbe* (sz) — A Rinaldó sor és a Kis utca közt levő beltelek. Tulajdonosáról kapta a nevét, a Tolvaj családnév ugyanis már évszázadok óta honos a faluban. Tolvaj személynév már a XVIII. században *Értarcsa urbáriumá*-ban is szerepel.

Új Ortodox-temető *Új Ortodokszt-temetőjü* (Te) — A falu közepén a Református-temető délnyugati részén van.

Új sor ~, *-ra* (U) — A Kis utca hármask elágazása. Egyik ág északra, Érmihályfalvára, a másik nyugatra, a harmadik keletre tart. E három utcasort az I. világháború után osztották ki házhelyeknek.

Vágóhid *Vágóuhid, -ra* (r) — A falu keleti részén, a Petri utca jobb oldalán elterülő legelő. Valamikor vágóhid állott itt, annak a nevét őrzi, még korábban tó volt, amelyet lecsapoltak.

Zsidó-temető *Zsidóu-temetőjü* (Te, sz) — A falu közepén a Rebenyák sikátor bal oldalán van. Lezárt temető, mivel a II. világháború óta nem élnek zsidók a faluban. Temetőnek nyoma sincs, felszántották. A név megmaradt a köznapi szóhasználatban.

A külterület nevei

Akasztófa dülő *Akasztóufa düllőjü, -re* (sz) — Más néven: *III. forduló* vagy *Selindi út-Kishegy háta*. Határrész északnyugaton, Érsemjén határában. 1864: „a harmadik forduló szántó föld, akasztófa dülőnek nevezetik, a' rajta hajta volt akasztó fáról. melytöbb dülőkre van felosztva, mivel ezen dülőbe már a' volt

földesurnak birtokais van kapcsolva. Van ezen dülön Semjéni ország úton egy itató kút” (PESTY, 243a).

Al ~, *Arra* (L, sz) — Határrész délen, Éradony szomszédságában. Hol szántónak, hol legelőnek használják. *Ajjas hejen van*.

Antal-tanya *Antā-tanya*, *-ra* (sz) — Délkeleten, Ottomány és Éradony határában fekszik. A tanyaépületet, melynek tulajdonosa egyéni gazdálkodó volt, az 1960-as években bontották le. A szántó föld elnevezését a tanya volt tulajdonosának nevééről kapta.

Apáti ~, *-ba* (l, sz) — Gálospetri melletti határrész. XII. század: II. Géza hat ház jobbágyot adott a szentjobbi apátságnak, földjük viselhetette utóbb az *Apáti* nevet (GYÖRFFY, i. m. 673–4); 1770: „Apáti pusztán levő kaszállóján, mely 40 embert megtartott termő füvel” (Értarcsa urbáriuma). (L. **Tyúkszerapáti**.)

*Bodonkút-dülő — Ma nem él. 1864: „... több dülökre osztott szántó föld azérmihályfalvai oszágúttól, a’ Gálospetri felé nyúló országútig, mind a’ földes urakbirtokába lévő egyenes szántó földnek használt tér, van ebbe egy forrásos posványos ’sombikos hely, ’s egy [...] a’ forró fü. vad sásat termő alantabb eső rész, mely forrásaiból bő vizet szolgáltat. ebbevan egy jó forrású bodonnal gárdgyázott ivókút, honnét az egész dülő vettenevét. — ezen lapályból a’ víz, — mellyen hajdan vízi malom volt, jelenben pedig bírkaforóztásra használják — az érfolyamba ömlik” (PESTY, 243b). (L. **Forrófő**.)

Csárda L. Lyukas-halom.

*Csegze — Ma nem él. A helybeli lakosok számára ismerős a neve, de lokalizálni nem tudják. Az 1960-as lecsapolások előtt sem volt ismeretes. 1339: „fluvius Chegze arondinosus” (JAKÓ ZSIGMOND, Bihar megye a török pusztítás előtt 19, 48). 1864: „Csegze. nád termő lapos ’sombikos hely” (PESTY, 243b).

Cserepes ~, *-re* (sz) — Tanya volt eredetileg Érmihályfalva határában. Neve onnan származik, hogy a tanyaépületet a szokásos nádtető helyett cserép fedte. Ma a szántóföldet, amelyet régebben a tanyáról neveztek el, inkább *Kénszerfőjd* néven emlegetik (l. ott).

Csiha-tag ~, *-ba* (sz) — A határrész nevét volt tulajdonosáról kapta. Tény, hogy a szomszédos érsemjéni tanyán élt még az ötvenes évekbeli kitelepítéseket megelőzően is a Csiha nevű birtokos család. Velük hozzák e határrész nevét összefüggésbe. Németh László *Iszony* című regényében a *csihatag* szó ’bozotos’-t jelent, ez viszont dunántúli tájszó, s mint ilyen, az Érmelléken nem ismeretes. Deák A. adatközlőm szerint e hely nem volt bozotos.

Csiha-tagi-dülő *Csiha-tagi-düllőj*, *-re* l. A Csiha-tag folytatása, mintegy rányúlt arra. (L. I. **Forduló, Nagyhegy háta**.)

Csonka ~, *-ra* (sz) — 1864: „... mellynevét onnan vette, hogy hajta itt erdő lévén, a’ lecsonkult fákról, hitták így, ’s maradt rajta e’ név maig, mamár fáknak nyomasincs, hanem szikes és keserű füvet termő, részint kaszállónak, részint szántó

földnekhasználtatik, ezis, mint az elébbi sík föld, lapály [Kilenczes]” (PESTY, 242b).

Dráveczky-tag Drávecki-tag, -ba (sz) — Az 1960-as évekig tanya állott itt, melyet feltehetőleg a volt tulajdonosról neveztek el. A Dráveczky-féle kúria még állt 1901-ben Gálospetriben (BOROVSKY SAMU, Magyarország vármegyéi és városai Bihar vm. 75). Ma a tanya neve kiterjedt a határrészre.

Egyház kaszálója *Etyhász kaszállója, -ra (l)* — Az egyház tulajdona volt, 1960-ban államosították. Noha az egyház 1991 után sem kapta vissza, nevét mindvégig megőrizte.

I. Forduló *Első Forduló (sz)*. A falu polgármesteri hivatalában levő kataszteri térképen fordul elő ez az elnevezés, de a falubeliek *Csiha-tagi-düllő* és *Natyhety háta* néven is emlegetik.

Ér ~, -re (Cs) — Az 1960-as években lecsapolták, ma csak egy *Kanális*-nak nevezett vízfolyás maradt belőle a község délnyugati és déli határán. 1339: „*fluvius Erwyze*” (JAKÓ, i. m. 19); „*Eer fluvius*” (JAKÓ, i. m. 48); 1770: „Kaszállóinknak némely része az Ér-Vizementibe lévén azokban némely eszten-dőkbe kárt teszen az árvíz, kivált mikor kaszállás előtt el borítván megfekszik rajta, de a’ ritkán esik meg, fő képpen pedig azon okból járja határunkat az árvíz, hogy a Székelyhidi malom gáttya a víznek szabad folyását akadályozván feltolja (Értarcsa urbárium); 1864: „... a’ Községből dél keletnek menő margitai út vonal mellett jobb kéz felől esik azér folyam, van rajta egy 16-18 öl hosszú fahíd a’ határ felől, közelebb a’ faluhoz ismét egy kőhíd; — az érfolyam a’ lakosságnak nádlásul használtatik” (PESTY, 242a).

Érfolyam L. Ér.

*Farkas-halom — Ma nem él. Talán azonos a mostani Szőkedombbal. 1338: „*Farkashalom monticulus*” (JAKÓ, i. m. 48).

Forrás (F) — A Forrófőn a Kistag, a Lőrinc-tanya és a Fucskó-tanya között több forrás ered. Ezeknek a gyűjtőneve.

Forrófű *Forróufű, -re (L, sz)* — Egy völgyben található a falutól északra, melyben több forrás ered (l. ***Bodonkút-dűlő**).

*Forrópatakfő — 1338: „*Furrowpatakfew rivulus*” (JAKÓ, i. m. 48). Ma nem él ebben a változatban.

Fucskó-tanya *Fucskóu-tanya, -ra (sz,)* — Nevét volt tulajdonosáról kapta. A tanyát lebontották, de a név megmaradt a szántóföld nevéként.

Halom (D) — 1956 óta a beltelekhez tartozik (l. Belterület).

Halom alja *Halom ajja, Halom alá (sz)* — határrész közvetlenül a község déli részén. Másik neve *Komplex*. 1864: „...emelkedettebb a’ fentebb nevezett Kálvária alatti térség jelenben igenjó kaszálólul használtatik, szelíd füvetterem” (PESTY, 242b).

III. Forduló Harmadik Forduló L. Semjéni úti forduló, Akasztófa dűlő.

Hegyhát forduló *Hetyhát forduló* (sz) — 1864: „... a' ragát hegykeserű felőli részen 4 dűlőre osztott szántó föld, mellyaz értartsai szántó földnek' leg gyengébb termést szolgáltató földje. *első forduló*” (PESTY, 242b). (L. I. Forduló)

Hívő-temető *Hívőü-temető* (Te) — A falutól északnyugatra, a Forrófő és a Kistag között.

Hosszú-dűlő *Hosszú-dűllő*, *-re* (L, sz) — 1864: „... a' második forduló szántó földje azértartsai volt úrbéres osztálynak. egész azérsemjéni útig hosszan elnyúló 3. dűlőre osztott szántó föld egyenes. síkság” (PESTY, 242b). L. II. forduló, Selindi út-Kis-hegy háta.

Kanális ~, *Kanálizsba* — 1969 óta a lecsapolt Ér helyén félig természetes, félig mesterséges vízfolyás. (L. Ér.)

*Kálvária — Ma nem él. 1864: „a' községbe egyéb nevezetes nincs, mint az, h[ogy] a' most M[él]t[óság]os Bujanovics urak birtokába van egymagas domb tetején egy épület, mellynek hajdan *ollykálvária* volt helyén, hol a' búcsújárók imádkozni jártak” (PESTY, 242a). (L. Halom alja.)

Káptalan (sz) — Északon, a mihályfalvi határnál közvetlenül terül el. Teljesebb neve *Nagyvárad* *Káptalan* (l. ott).

Kender-föld *Kender-fő*, *-re* L. Sziget.

Kényszer-föld *Kényszer-fő*, *-re* (sz) — Északon, a mihályfalvi határnál van. Másik neve: *Cserepes*. Miután a Cserepesen levő tanyát lebontották, a földet, amelyen volt, kényszerrel osztották ki az I. világháború után az emberek között. Innen a neve. (L. Cserepes.)

Keserű úti forduló *Keserű úti forduló*, *-ba* (sz) — A falutól északkeletre, a Nagyhegy háta mögötti fordulóföld, más néven *Első* *forduló* (l. ott).

Kilences ~, *-re* (sz) — A falu délnyugati részén van, valamikor nádlás vette körül. *Kilences-juk* néven is emlegetik. 1864: „Kilences. elnevezésének eredete bizonytalan. egészen kaszálónak használtatik” (PESTY, 242a). Adatközlőm szerint a valamikori kilencyukú hídról kapta a nevét. A közelmúltban ráépült a Szatmár–Nagyvárad közötti országút, és a hidat betonhídra cserélték ki. (A hidakhoz l. Ér.)

Kilences-lyuk *Kilences-juk -ra* L. Kilences.

Kis-hegy ~, *-re* (D) — Szőlődomb a falutól északnyugatra, a Nagyhegy és az Űrgehegy között. Másik neve *Siralom-hegy* (l. ott).

Kis-hegy háta *Kis-hety háta*, *'hoz/'ho* L. II. Forduló, Selindi út-Kis-hegy háta.

Kis-kert ~, *Kis-kerbe* (L, r) — A nyugati határban, a Nagy-hegy Érkeserű felőli sarkánál van. 1864: „a' ragát hegyszegletén az értartsai, éradonyi és érkeserűi határ közt. 3 szegletű kis kaszáló síkság” (PESTY, 242b).

Kis-tag ~, *-ba* (D, l, sz) — A falu északkeleti felén, a Cigány sor van alatta. *Kistag-tető*-nek is mondják.

Kistag-tető, *Kistak-tető*, *-tetejére* L. Kistag.

Komplex Komplexsz, Komplexbe — A Halom alja újabb neve - 1980-tól állattenyésztési központ. (A *komplex* román szó, jelentése 'központ, együttes', innen a neve.)

Kotyec/Kotyesz ~, *Kotyedzbe, Kotyezbe* (gy) — A falutól északnyugatra, a Nagy-hegy kezdeténél, a Kis-kert sarkánál van. Jelenleg gyümölcsös, azelőtt dögtemető volt itt. Még korábban, a szájhagyomány szerint, disznóakol lehetett rajta. Az utóbbi 30 évben a Kollektív Gazdaságé volt, most a községé. Másik neve *Kotyedz gödre*.

Kotyec/Kotyesz gödre *Kotyedz/Kotyez gödre* 'be — 1864: „egy hajdani Kotyesz nevezetű magassabbhelyen végig elnyúló föld' birtokosáról nevezetett így, 'startja más nevét. füvet termő hajdan útnak' maigis annak használható alantabbeső földrész” (PESTY, 242b).

***Középér** — 1338: „*Kuzeper fluvius*” (JAKÓ, i. m. 48). Ma nem él. (L. ÉR.)

Lapos ~, *-ra* (Mo, sz) — A falutól keletre levő nádas és szántó. 1864: „a' *laposs.* szántó és kaszáló föld. sikságon keresztül vezetett az Ördögárka nevű út, mely a falut Tyúkszerapátiával összekötötte —” (PESTY, 243b). L. **Tyúkszerapáti**.

***Libucos** (Á) — Ma nem él, helyében csak egy kis árok van. 1864: „a' **libuczos.** körülzetanyázó libuczokról. kákás poványos forrásos hosszan el nyúló méjjeadás. az érmihályfalvi és G[álos]petri határ szélén” (PESTY, 243b). Jelentését a falubeliek a libákkal hozták összefüggésbe, holott HERMAN OTTÓ A madarak hasznáról és káráról (Bp., 1969) című madárhatározójában a *libuc* a *bibic* egyik tájnyelvi neve.

Lőrinc-tanya ~, *'ra* (sz) — A Mihályfalvára vezető út jobb oldalán, a falutól északra fekszik. A tanyát, mely nevét volt tulajdonosáról kaphatta, az 1950-es évek elején lebontották. Ma csak a szántó őrzi a nevet.

Lyukas-halom *Jukas-halom, -ra* (sz) — 1339: *Lyuwkashalom* monticulus (JAKÓ, i. m. 48). Régebben Értarcsához tartozott, most az Adonyi határ része. A szájhagyomány szerint lyuk volt a közepén, tetején pedig egy csárda volt. Ma már a halom nincs meg. *Csárdá*-nak is nevezik.

Malongát *Malongát, -ra* (sz) — A határ déli részén, a váradi út mellett van. Valamikor vízimalom volt az ÉR-en. 1770: „A Helyiség határán egy Csergő vizi és egy Száraz Malma vagyon az uraságnak, jó vizi malmok pedig legközelebb egy mértföldnyire lévén, örlés kedvéért melyre földre menni nem kételenítettünk” (Értarcsa urbárium).

Májer-tag ~, *-ba* (sz) — A Sziget folytatása, a kettőt fasor választja el egymástól. Nevét volt tulajdonosáról kaphatta.

Máriás Márijás, -ra (sz) — A falutól északra, a mihályfalvi út mellett van. Nevét feltehetőleg volt tulajdonosáról kapta.

II. Forduló Második forduló, -ra — L. Selindi út-Kis-hegy háta, Hosszú dűlő.

Megyfenék *Metyfenék*, *-hez/-he* (r) — Az északkeleti határban van. A Ér egyik ága volt, mocsaras, „*feneketlen*” hely, ha belemegy a jószág, elsüllyed, „*megy fenékig*”. Ma már nincs meg a mocsár.

Méneskút ~, *-ra* (K) — 1864: „Méneskút. legelőn lévő ménesnek ásott kútjáról” (PESTY, 243b).

Mihályfalvi út *Mihájfalvi út* (U) — L. Belterület.

Nagyerdő *Nagyerdőüj*, *-re* (sz, l) — A határ déli részén, a váradi országút mellett terül el. Korábban legelő volt, még korábban erdő, innen a neve. A falu tulajdona volt. 1864: „hajdannagyfákat termő erdő volt, jelenleg a fáknek helyét néhol egy egy tövis bokor juttatja eszünkbe kaszáló, és szántó egyenes sík föld” (PESTY, 243b).

Nagy-hegy *Naty-hegy*, *-re* (D) — Szőlőhegy Érkeserű határa irányában. Jelenleg a legnagyobb szőlőhegy Értarcsán. Régebben lakott terület volt. Ezt követően a Kollektív Gazdaságé lett, 1991-ben pedig felosztották a szőlőgazdák között.

Nagyhegy háta *Natyhety háta*, *'hoz/'ho* — L. I. Forduló, Csiha-tagi dűlő.

***Nagytó** — Nem él, talán azonos a Pótlékkal. 1864: „Nádas rétság, 'sombikosalant föld” (PESTY, 242b).

Nagyváradi káptalan ~, *-ra* (sz) — Röviden *Káptalan*-nak is említik. 1864: „*NVáradi Deák Szertartású Káptalan* [...] már a'15-ik század véginn volt itt birtoka” (PESTY, 242a). A Káptalant az I. világháború utáni földreform alkalmával felszámolták. Ma határrész Tyúkszerapátiban.

Ördögárka, *'hoz/'ho* (sz) — A keleti határrészben, korábban út volt mellette. Kelet-Magyarországon végighúzódik, Nyírábrány és Debrecen között végig követhető. Több helységben is él ilyen név. A szájhagyomány szerint ördögök jártak itt. L. még Tyúkszerapáti puszta.

Petri-domb ~, *-domra* (D, sz) — A keleti határrészben, Gálospetri határában fekszik.

Petri út (U) — A Gálospetriben vezető országút neve.

Pénzgödör alja *Pénzgödör ajja*, *'ra* (l) — Az Ördögárka alatt van, annak folytatása, „hajlás”. A szájhagyomány szerint pénz van itt eltéve, időnként kigyúlad. Aki hozzányúl, meghal.

Pótlék *Póutlék*, *-ra* — L. Nagytó.

Puszta ~, *'ba* (sz) — Az északkeleti határrészben, a Fucskó-tanya és a Forrófü között van. 1864: „mi majornal el látott juh akol és cseléd lakó hely, ellátott szántó föld igen jó föld mindenféle veteménynek, a' volt földes urak birtokában lévő emelkedettebb részen” (PESTY, 243b).

***Ragát-hegy** — Ezt az elnevezést ma már nem ismerik. 1770: „Mgos Groff Haller Istvánné és Nga részin vagyon egy különös Ragát(s?) nevezetű szőlőcske mellyen mintegy tizenöt gazdának lévén szölleje” (Értarcsa urbárium). 1864: „Szőlővel beültetett bortermő hely, emelkedett lánczmódjára délnek nyúló magas-

lat. ajjába van azér folyásának egy kanyarúzata. benne két forráskútal” (PESTY, 242b). Talán azonos a Nagy-heggyel.

*Ragát-sziget — Nem él. 1864: „*Ragát sziget.* elnevezésének semmi nyoma. körül folyja azér — jelenben a’ község kender földjéül szolgál, a’ hozzá juthatást egy 4 öles fa híd eszközli” (PESTY, 242b).

Rét ~, *-re* (sz, l) — A falutól közvetlenül keletre, a beltelekhez tartozó Legelőt veszi körül. Régen „nádlás” volt az Ér folyásában, ma lecsapolt terület. Egyik része szántó, másik része kaszáló.

Rókaljuk *Róukajuk, -ra* (sz) — A délkeleti határban fekszik, nevének eredetéről nem tudnak.

*Sárvárfok — 1338: „*Sarwarfuk locus*” (JAKÓ, i. m. 48). Ma nem él, nem is lokalizálható.

Selindi úti forduló ~ *forduló, -ra* — L. II. Forduló, Hosszú-dűlő.

Selmeci-tanya ~, *'ra* (sz) — A határ északkeleti felében. Nevét feltehetőleg tulajdonosáról kapta. A tanyát lebontották, nevét a szántóföld őrzi.

Semjéni úti forduló ~ *forduló, -ra* — L. III. Forduló, *Akasztófa-dűlő.

Siralom-hegy ~, *-re* — Másik neve *Kis-hegy*. 1864: „Száj hagyomány után ezen emelkedettebb téren vólt hajdani útközetről nevezetékigy. jelenben szőlővel beültetett másod rendű bor termő hely, melly gyengéb bort terem, minta’ fentebbirt *ragáthegy*” (PESTY, 242b). A szájhagyomány szerint egy magyar csapatot üldöztek a törökök a Siralomhegy irányába, a magyarok pedig a hegy aljában a mocsárba fulladtak. Innen a neve.

Sziget ~, *-re* — Nevezik még *Kender-főüd*-nek is. Valószínűleg azonos a PESTY adatközlője által említett *Ragát-sziget*-tel. Ma csak egy kb. egy méter mély, vízzel telt árok veszi körül. (L. *Ragát-sziget.)

Szöke-domb *Szöyke-domb, -domra* (sz) — Az adonyi határszélen. Nevét a föld szürkés színéről kapta. 1864: „melly részint kaszáló részint szántó földül használtatik, kissébb emelkedettebb hely, mint a’ mellette levő” (PESTY, 242a).

Szúnyog-tag *Szúnyok-tag, -ba* (sz, l) — Északnyugaton, a mihályfalvi és semjéni határszélek találkozásánál fekszik. Nevét feltehetőleg tulajdonosáról kapta.

Tyúkszerapáti puszta ~, *'ra* — Röviden *Apáti*-nak emlegetik. 1864: „a’M[él]t[ósá]gos Bujanovics és Deák Szerartású Káptalanbírtoka. itt Tyuk szerapáti nevezetű falulehetett, a’ hagyomány szerént, mellyhez egymégma is meglévő Ördögárka nevű út vezetett a’ faluba — a’ laposs. szántó és kaszáló föld. síkságon” (PESTY, 243b). Egyik adatközlőm szerint az 1960-as évek végén alagutat találtak itt, amit nem engedtek kiásni.

Ürge-hegy ~, *-re* (D, gy) — Szőlőhegy a Nagycsohostól északi irányba. Valamikor a falubeli lakosság ürgeprém cserzésével is foglalkozott. Elvéve ma is. Sok ürge volt ezen a helyen.

Ürge-hegy háta *Ürge-hety háta, -ra* (sz) — Az északnyugati határban fekszik, korábban legelő volt.

Vad-kert *VAD-kert, -kerbe* (sz) — A falutól délre, a Kilences folytatása. Mocsaras terület volt, vadlibák, vadkacsák tanyája. 1864: „vad sásat és fűvet termő nevééről. Szinte kaszáló. Népmondaszerént valaha azítt mellette lévő erdő szélén a' volt uraságnak vadas kertjevölt” (PESTY, 242b).

BALÁZS ILDIKÓ

Nagykamarás ragadványnevei

A Békés megyei (azelőtt: Arad megye, eleki járás) község történetéről röviden a következőket mondhatjuk.

A község határában — a botosi út mellett, a Kerektonál és a bánkúti vasútállomás közelében — kunhalmok találhatók. A mai község területén népvándorlás-kori — föltételezések szerint 6–9. századi avar — sírokat tárt föl Banner János (1927). GYÖRFFY a községet nem említi, nem szerepel a 14. század eleji pápai tizedjegyzékben sem. CSÁNKI (I, 734) idézi a Zaránd megyei *Kamaras* 1418-ból származó adatát, de a későbbi, 1446. és 1483. évi *Kamaras* és *Chattokamaras* falvakat nem a mai Nagy-kamarás területére lokalizálja. 1403-ban a Maróthy, 1439-ben a Marczali család birtoka, tőlük 1452-ben a Hunyadiak szerezték meg (MADAY, 325). 1471-ben Keszy Balázs nevű birtokost említenek itt (MÁRKI, I, 233–4), aki birtoka felét az aradi káptalannak adta. A Lazarus-féle térképen (1528) nincs föltüntetve. Ez idő után már csak a török defterekből kapunk hírt sorsáról.

Az 1557–58-as defter *Bán Komarás* faluban 18 régi és 1 új házat említ, s néhány jobbágy nevét is fölsorolja (*Kun, Csóka, Báró, Fodor, Valáh*: MADAY, 325).

1561-ben *Bánkamaráson* Sarkady Farkasnak 17 portája van (MÁRKI, I, 233–4).

1567-ben *Bánkomarás* faluban 25, 1579-ben 48 kaput (családot) említenek az összeírások (KÁLDI-NAGY, 296).

A falu az 1606-os Mercator-féle térképen nem szerepel (de ez nem jelent semmit, láttuk, hogy a Lazarus-féle térképen sem szerepelt). Nem tudjuk pontosan, mikor pusztult el a falu s hogyan; 1711-ben már kincstári pusztaként említik. (Hangsúlyozni szeretném, hogy a község elnevezése nem innen ered, hiszen, mint láttuk, már a 15. században is e néven szerepelt.) A pusztát 1828-ban két házban 11 ember lakta.

A község újkori történetének kezdete az 1841-es esztendő, amikor a Historia domus szavai szerint: „1841. évben telepítettett hasonló nevű pusztán a közelfekvő egyrészt magyar falvak, másrészt pedig Borsod, Heves, Gömör vármegyéből ide vándorolt római kath. lakosokból... Megtelepedésük 200 házsámot tett”. 1843-tól cs. és kir. kincstári birtok lett. 1852-ben a kilenc évvel azelőtt telepített Bánkut(a) községből sokan Nagykamarásra menekülnek. A század második felének népmozgalmi adatait a statisztikák alapján mutatjuk be. PALUGYAY (IV, 369–70) szerint:

összes lélekszám:	1898 (családfő 329) ebből	
	r. kath.	1880
	református	3
	zsidó	15
határa:	2978 hold, ebből	
	szántó	1985 $\frac{1}{3}$ hold
	házhely	180 hold
	legelő	812 $\frac{2}{3}$ hold
Házak száma:		
	dohánytermelőké	164
	zselléréké	32

Lelkészház, tanítóház, községház nincsen. Temploma 1853-ban épült, Sz. Rozália tiszteletére, ekkor még Almáskamarás filiája. Ugyanez évben újonnan épült iskolájába 69 fiú, 49 leány, összesen 117 tanuló járt.

Ettől némileg eltérőek LAKOS adatai (i. m. 52):

év	lélekszám	növekedés %-ban
1857	1520	
1870	1715	12,82
1880	1749	1,97
1890	2025	15,78

Nemzetiségi megoszlást is közöl (uo. 64), de nem adja meg, melyik népszámlálás alapján:

	%		%
magyar	98,79	tót	0,29
német	0,83	szerb	–
oláh	0,09	egyéb	–

Végül az 1913. évi Helységnévtár adatai (Nagykamarás és Bánkút együttesen). Lélekszám: 3598, nem magyarok közt csak románokat említ, de számukat, illetve arányukat nem adja meg. Házak száma 468, határa: 2416 kh (vö. PALUGYAY). Postahivatala van, utolsó távírda Almáskamaráson.

Az újkori, dinamikusan fejlődő községet tehát a második nagy belső migráció (északról délre, a volt hódoltsági területekre) utolsó hulláma hozta létre. Nagykamarás különleges, de az Alföldön és a Duna–Tisza közén nem egyedülálló településtörténete föltétlenül szükségessé tette és magyarázza megkülönböztető nevek használatát. A község első 337 (valószínűleg csak a felnőttek száma) telepese ugyanis az ország 92 különböző helységéből jött; azonos családnevek a különböző helyekről jöttek között többszörösen előfordultak:

családnev	hány helyről	Anyaközségek
Kovács	10	Bükkszenterzsébet, Derecske, Dobfenek, Kistálya, Mezőkövesd, Pély, Pétervására, Újkécske, Újszász, Ványa (Heves m.)
Nagy	10	Bükkszenterzsébet, Csanádapáca, Ecséd, Kisfüzes, Kömlő, Majlátfalva, Mezőkövesd, Nagyvarjas, Péterfala, Tenktelek
Varga	7	Erdőtelek, Ivád, Mezőkövesd, Pétervására, Szeged, Újkécske, Zagyvarékas
Molnár	5	Ároktő, Erdőtelek, Kál, Pétervására, Tard
Kis	5	Egerszalók, Kiszombor, Kömlő, Kunszentmiklós, Mezőkövesd
Szabó	4	Kál, Mezőkövesd, Romhány, Újszász
Juhász	3	Kál, Kömlő, Tard
Pap	2	Füged, Szentmártonkáta

Valószínűleg ennek következménye a gyakori helynév eredetű ragadványnevek használata is. (Ezek a ragadványnevek terminus post quem datálhatók is, mert értelemszerűen csak a telepítés után keletkezettek). Az említett helységek egyúttal jelzik a legfontosabb kirepítő községeket is. (Az anyaközségekre és családnevekre vonatkozó adatokat Varga Béla és Matula Mihály rk. plébános urak kéziratos munkájából merítettem, hozzájárulásukkal.) Ezt az etnikai tarkaságot még tovább fokozták a környező magyar, román és német (Botos, Kétegyháza, Almáskamarás) lakosságú községekből — többnyire házasság révén — kisszámú betelepültek (vö. a *Német* ragadványnévvel, és a *Talpas* ragadványnév egyik etimológiájával). Mindez magyarázhatja a ragadványnevek gazdagságát. Egyik adatközlőm azonban megjegyezte, hogy a szomszédos „Almásón (= Almáskamarás) m i n d e n k i n e k van csúfoló neve, (még) a sváboknak is”. Föltevésemet jól igazolja a dolgozat végén található összeállítás, mely mutatja,

hogy egy-egy családnévhez hány ragadványnév kapcsolódott (-dik). A családnevek ezen „megterheltségéből” adódó sorrend majdnem megegyezik az östelepes családnevek itt közölt sorrendjével: Kovács (12 ragadványnév), Nagy (8), Molnár (8), Varga (6), Szabó (6), Kis (4).

A csúfoló név kifejezést egyébként ritkán használják, kevés kivételtől eltekintve nem szánják és nem is veszik csúfol(ód)ásnak használatát. „Ilyen *kétnevesek* voltak” mondta másvalaki; „az csak olyan „szaladó név”, hallottam „előtte való név”-ként is említeni. Valójában a ragadványneveknek nincs elnevezése Nagykamaráson, magától értetődően használják, a hivatalos családi nevet sokszor nem, vagy csak nagyon nehezen lehetett kideríteni, mert a mindennapi életben-beszédben inkább a ragadványnevet használják. Az ismert tréfás történetet Nagykamaráson is hallottam (ld. *Kocka* ragadványnév). Ez a ragadványnév több más társával együtt (például *Tomporom*, *Hazug*, stb.) a ragadványnévadás még ma is élő szokását jelzi.

Kétségtelen azonban az is, hogy egyes ragadványnevekben a közösség (elmarasztaló) ítélete, véleménye, csipkelődése is tetten érhető (ld. például *Betyár*, *Pipás*, *Borcsuska*, *Korval kan*, *Szófosó* ragadványnevet) s így a közösségi normák betartatásának, megerősítésének, tudatosításának is egyik eszköze: segít a hagyományos rend megőrzésében, a közösség összetartásában.

A nagykamarási ragadványneveket főleg az 1970-es és 80-as években gyűjtöttem, ismételt ott tartózkodásom alkalmával, feleségem (dr. Szabó Erzsébet) és édesanyja, Szabó Endréné, Prókai Erzsébet — ki 1929-től nyugdíjazásáig egy emberöltőn keresztül tanított szülőfalujában — segítségével. Tőle szereztem tudomást SZABÓ ANNA volt főiskolai hallgató „Nagykamarás személy-, és ragadványnevei” c. 66 gépelt oldal terjedelmű szakdolgozatáról (Szegedi Áll. Ped. Főiskola Nyelvészeti Tanszék Sz. 9/1957–58). Ebben a 43–60. oldalon sorolja föl az általa hallott ragadványneveket és azok magyarázatát. (Leírásomban mindenütt SzA jelzéssel hivatkozom adataira, melyeket számos esetben helyesbíteni kellett). A két gyűjtés között eltelt mintegy 20 esztendő lehetővé teszi változások megfigyelését is: a Szabó Annánál szereplő 202 ragadványnévből 48-at nem hallottam; az általam gyűjtöttekből viszont 58 nem szerepel SzA-nál. (Ez nem jelenti föltétlenül azt, hogy ez az utóbbi 58 ragadványnév újabb keletkezésű lenne, adódhat a gyűjtés esetlegességeiből is és a kisebb körben ismert, egyedi, esetleges nevekből.) Mintegy 160 ragadványnévből álló törzsállománnyal számolhatunk, a két gyűjtés egymást kölcsönösen megerősíti.

Ismételt kérdéssel sem sikerült mindegyik ragadványnév eredetét, magyarázatát kideríteni. Lehet, hogy a névadók már nem élnek, illetőleg a ragadványnévadás oka olyan régi, hogy nem emlékezhetnek rá. A SzA közölte és az általam gyűjtött értelmezések közötti eltérések bármelyikünk tévedésén, félreértésén kívül arra is utalhatnak, hogy ezek között van egyszeri, egyedi vélemény, rögtönzés

vagy népetimológia is. (Ezt megerősítik saját gyűjtésemben az egy névhez — például *Zsenge Mede* — fűződő eltérő magyarázatok is.)

A ragadványnevek állománya

Rövidítések:

m.	ragadványnév
csn.	családnév
kn.	keresztnév
SZA	Szabó Anna idézett, kéziratos dolgozata

Albert Miksa — Kovács Mihály, apja K. Albert kn-éből (SZA úi.).

Almás Panni — Fodor Anna (SZA: Almáskamarásról származott).

Ambrus Miksa — Fodor Mihály (SZA: apja, F. Ambrus kn-ből).

Amerikás Muka — (SZA: *Amerikai Muka*) → *Muka* — Dániel József. Az I. világháború előtt megjárta Amerikát. Egyedi név. → *Nagyszájú Muka*.

Andri Panka — Fodor Mihályné, Köből Anna, apja K. Andor kereszt-, illetőleg beceneve után, gyerekei örökölték. (SZA úi.).

Andri Viktor — Kálmán Viktor (SZA: apja, K. Andor kn-éből).

Bacsa Feri — Takács Ferenc (SZA: anyja, Bacsa Mári csn-éből).

Baka → *Bocsi Baka* — Szántó.

Bangyi — Szabó. A Szabó család ezen ága „bangyi Szabóék”, „bangyi Szabó had” (vö. GUNDA, 110; NYÍRI, i. h. és MORVAY J., i. h.) állítólag egy selypes, *Bandi* > *Bangyi* nevű tagjától kapta m-ét (SZA. úi.). → *Hatujjú Bangyi*.

Bakter Pali — Balázs István (SZA: cigány származású, éveken át éjjeliőr volt).

Barát — Kovács; *Bé Kovács*, vagy *Baráték* néven emlegetik a családot.

Bába Zsótér — Zsótér József, felesége Kucsera Rozi néni, a község egyik bábaasszonya volt (SZA úi.).

Bálint Ferenc — Szántó Ferenc, apja Sz. Bálint kn-éből (SZA úi.).

Bánti, Bánáti — Tóth; Bánátból jöttek (SZA úi.).

Bársonyfenekű — ? ; kordbársony nadrágban járó jómódú gazda m-e.

Bebe Elek — Simon Elek (SZA úi.).

Bence Bözsi — Köből Ferencné, Kucsera Erzsébet; Bé Köből. (férje) „dédapjának keresztneve volt Köből Bence, utódokra maradt” (SZA úi.).

Betyár — Tóth János. „Csavargott, hazudott, ivott. A bikaistállóban aludt. Őneki is volt egy kis rövidsége” (SZA úi.). Egyedi név.

Bocsi Baka, Süket Bocsi — Szántó; → *Süket Bocsi*.

Bodajsi — ?; boszorkánynak tartott öregasszony m-e.

Borcsuska Jóska — Bíró József; törvénytelen gyermek, anyja Bíró *Borbála* > *Borcsa* > *Borcsuska*; gyermekei örökölték. (SZA-nál helytelenül: *Borcsuszka*).

Boros Cseh Ferenc; ide nősült, Kecelről hozott bort árult.

Bornyász Pista — Nagy István (SZA).

Bóha (a. m. *bolha*) Pista — Ernő (Ernyő) István; apjától örökölte, SZA szerint a család a Somogy megyei Bolhás községből származik.

Bögöly → *Kis Bögöly*.

Bögös — az apa, Saitz Imre (Bögös Imre) bögös volt a zenekarban, m-ét gyerekei örökölték: Bögös Laci, Bögös Róza (SZA hasonlóan).

Bunkó — Molnár; Bunkó Erzszi — Fónád Györgyné, Molnár Erzsébet, „apjáról híjják így”. Testvérei: Bunkó Imre → *Öreg Bunkó* (idősebb testvér), Bunkó Ferenc → *Nagy Bunkó* (nagydarab ember). Mindkét testvér gyerekei is örökölték a m-et. (SZA hasonlóan).

Bunyész Pali — Szabó Pál (SZA úi.).

Cérna Sándor — Gesztesi Sándor. „Száras, vékony ember volt, az is olyan fogyatékos volt, kéregetett”. (SZA úi.).

Cigány Jani — Tóth János, cigány származású (SZA úi.).

Cirmos Miksa → *Vörös Mede* — Mede Mihály, szeplős, vörös ember, cirmosnak akkor mondták, ha még jobban akarták csúfolni (SZA úi.).

Csaba Sándor — Császár Sándor (SZA: apja, Császár Csaba kn-e után). Azonos → *Kis Császár*-ral.

Csácco — Szántó Sándor, Szántó József; „ilyen kétnevesek voltak” (SZA úi.).

Cserepes Mari néni azonos → *Edényes*, *Pipás* Mari nénival.

Csicsi — Fodor; „a Fodorok Csicsik”. Fodor Istvánné, Balog Rozália is „az ura után” Csicsi Rozi.

Csiriz Miska bácsi — Mag Mihály, az egész család örökölte a m-et. (SZA úi.).

Csirke — Kovács; Csé Kovács. Bíró volt, csirkepörben ítélkezett. SZA gyűjtötte változat szerint mint segédbírónak feladata volt a párbér (tojás, tyúk, *csirke*, gabona) összegyűjtése. Fiú és lánygyermek, unokája örökölték a m-et.

Csongeci Borcsa, Cs. Andris — Vámos, testvérek. Borcsa néni fogadott leánya, Erzszi is Cs. Böske. SZA szerint anyjuk csn-éből lett m.

Csöves — Mó(l)nár fivérek, Csé Molnár. SZA szerint apjuk után kapták, aki egyenesen járt, mint egy cső kukorica. Más változat mezőőr voltával hozza kapcsolatba.

Csúszik — Szúcsik testvérek és gyermekeik m-e. Vezetéknevük „kiforgatásából” keletkezett. (SZA szerint a szomszéd *Csizik* név analógiájára keletkezett).

Dalos, *Dallos*, *Dallós* — Nagy; Dé Nagy. „Dalos Jóska bácsi mindig énekelt, azért lett Dalos. Jó kedélyű, ivós, nótás ember volt”, fiai örökölték. .

Dávid Borcsa — (SZA) Szántó Borbála; apja Sz. Dávid kn-e után.

Deme — Köböl, Dé Köből (SZA úi.).

Depós — Blaskovics. Magyarázatát, eredetét adatközlőim nem tudták, SZA magyarázatát (hogy ti. B. Imre családja a délvidékről, deportálások alkalmával

került a községbe) tévedésnek minősítették. (Ennek egyébként hosszú ó-s hangalakja is ellene szól).

Derék Mari — Tótok Mária; SzA: magas, kövér termete miatt még lánykorában kapta, asszonykorában is így hívták.

Détéri — Borbás (SzA). Az őstelepes Borbás család Détérről származik.

Direktórium Sándor — SzA: Sándor Simon, az 1919-es Tanácsköztársaság, illetőleg direktórium idején kapta (?).

Doba — Bíró, apa és fia m-e; (SzA-nál helytelenül: *Dobni*).

Dógi István — Antóni István (SzA úi.).

Dolfi József — Molnár József, fia örökölte. (SzA úi.).

Doj Szakál — SzA: Szakál József.

Domó Lajos — Sipos Lajos (SzA úi.).

Druse — Brandusz Ferenc (SzA úi.). A *drusza* szóval is magyarázzák e m-et.

Ebelosztén — SzA: Vigh József.

Edényes — Kőből; az apa cserépedényt árult (SzA helytelenül: cserépedényt készített), gyermekei örökölték. Edényes Mari néni → *Pipás Mari néni*.

Ejtefejte Pista — → *Selypes Mede Pista* bácsi — Mihály István. Másik m-e is magyarázza: kuglizáskor eltrefelte (= eltalálta) helyett selypítve *ejtefejte*-t mondott. Egyedi név. (SzA hasonlóan).

Epres — Császár Ferenc, selyemhernyót tenyésztett. SzA: több évig lakott a községi ún. epreskertben (?), innen kapta volna nevét.

Erzsa Jankó — Császár János egyik m-e, édesanyja kn-e után. Apja keresztnévéről → *Lajos Jankónak* is hívják, fiú- és leánygyermekei csak ez utóbbi m-et örökölték. (SzA úi.).

Élesztős Miska — SzA: Kelemes Mihály; → *Isten*.

Énekes Szakál — Szakál Antal, a jelenlegi kántor; → *Szent Szakál*.

Énok Pista — Zám István, apja Zám Énok kn-e után, gyermekei már nem örökölték (SzA úi.).

Fazekas Mari néni — ua. mint *Edényes, Pipás Mari néni*.

Feró — Czene; az apa: Cz. *Ferenc* > *Ferkó* > *Feró*, fia: Cz. Antal — Feró Anti, többi testvére és gyermekei is szintén *Feró*-k. (SzA úi.).

Ferus — Gényi *Ferenc* > *Ferus*; testvére s gyermekei is kapták ezt a m-et. (Cigány család). (SzA úi.).

Fickó Borcsa — Hudák Ferencné, Tóth Borbála; *Fickó* nevű kutyájáról kapta (SzA úi.).

Ficsor — SzA: Szabó István.

Filkó Pista — SzA: Virók István, kocsmás-kártyás ember volt, az egyik kártyafiguráról kapta m-ét. Fiai is megkapták.

Forrószerelem — Fónád; szavajárása volt: „forrón szeretlek” Egyedi névnek tűnik.

- Főgyi* — a Kormányos fiú-, és lánytestvérek; korai árvaságuk miatt anyai nagybátyjuk, Földi Ferenc nevelte őket (SzA úi.).
- Őrzi Fricc* — Bangyi Őrzi (Szabó Erzsébet), Frici volt az ura (SzA úi.).
- Furu Mihály* — Dohány Mihály (SzA).
- Fütyi Gábor* — Kovács Gábor (SzA).
- Fügedi Panni* — Herédi Anna (SzA: anyja, Fügedi Viktória családneve után).
- Füles Misi* — SzA: Bessenyei Mihály, nagy füle miatt kapta.
- Füstös Andris* — Borsós András; „feketebőrű”, „barnabőrű” volt, fia örökölte. Az Arany János utcában egymás mellett három Borsós András lakott →*Kisandrás*; →*Oláj Panni*; →*Szipkás* (SzA hasonlóan).
- Fütyü Misa, F. János* — Kintner (SzA úi.).
- Gatya* — muzsikus cigány m-e; eredetét nem tudták, csak arra emlékeztek, hogy együtt muzsikáltak →*Pricski*-vel.
- Gazsi* — Vámos; két fiútestvér Andris és Jóska apjuk V. Gáspár > Gazsi becenevét kapták m-ül: Gazsi A. és J. (SzA tévesen Molnár Gáspárt ír.).
- Gáncsa* — Recsi testvérek nevelőapjuk, Gáncsa János csn-ét kapták meg (SzA).
- Gábor Ferenc* — Köböl Ferenc; apja K. Gábor kn-e után (SzA úi.).
- Nagy Geci Jóska* — Nagy József és Geci Mária fia, anyja csn-ét kapta m-ül, fia is örököli. Itt a m. a csn. és a kn. között helyezkedik el!
- Gépész János* — Kiss János; SzA: az apa gépész volt, foglalkozási eredetű m-ét gyermekei örökölték.
- Girind János* — Básty János, testvérei is. SzA: a faluban őket hívták *girind* (= görény) vadászatra.
- Göndör Sándor, Gábor, Jóska* — Köböl testvérek, és K. József gyermekei is (SzA: „állítólag ennek a Köböl családnak volt először a faluban báránya”). Napjainkban az egyik vegyeskereskedést, ahol az egyik Göndör gyerek dolgozott *Göndör bótjának*-nak hívták.
- Gubera* — Balázs István cigányprimás m-e (SzA).
- Gúnár Miska* — Cinege Mihály; „nem normás (= normális) fiu az”, „nem volt rendes (oligofrén), öreglegény volt”; „gúnár természetű volt” (SzA: gyermekkorában mindig azt kérdezte édesanyjától: — Megtojt-e a gúnár? — innen kapta m-ét). A jóeszű fiú „napszúrás” (agyhártyagyulladás) miatt lett ilyenné.
- Gunyer* — Sallai; úgy látszik nőágon is öröklődik, mert Gunyer Vendel (Sallai Vendel) leánya is Gunyer Vera (SzA azonosan, de Tóth Imre Gunyer Imre m-ét is említi).
- Gunyi Pista bácsi* — Rozgonyi István, fia is Gunyi. *Rozgonyi* > *Rozgunyi* > *Gunyi*: „csak rövidítve mondják”. Nóta volt: „Ne menj arra, Gunyi Vera, mert megüt a guta” (SzA hasonlóan).

Gyomros Örzsi, Gy. Jóska — Márton Erzsébet és József, testvérek: „rövid gondolkodású volt ez is, meg az is” (SZA hasonlóan). Mindketten Gyomros Matyi nagy étkü cigány koldus gyermekei voltak.

Gyurki János — Kati János, apja Kati György beceneve után (SZA).

Gyükés Miska, Gyükés Kovács — Kovács testvérek, Gyé Kovács; azonos →*Kis Kováccsal* (SZA hasonlóan).

Hagya (mint m. és csn. is!) — Mihály; Mihály János és Hagya (csn.!) Rozália fia Mihály István (Hagya Pista), gyermekei m-e: Hagya Mária, Hagya István. Az anya csn-éből lett m-et tehát mindkét nemű gyermek örökölte (SZA úi.).

Hajnácsi András — Fehér András. „Onnan származtak-e?” — az őstelepeselek közt valóban van Ajnácskőről származó Fehér család. Fiú és leánygyermekei egyaránt örökölték (SZA úi.).

Harangozó Szegedi — Szegedi András; harangozó volt évekig, fia már nem örökölte (SZA úi.).

Hatujjú Bangyi Szabó →*Bangyi*; „az a hatujjú” (valóban hat ujja volt).

Hazug Vágó: „me’ mindig hazudott, véletlenségből se mondott igazat”. Egyedi név, lánya már nem örökölte.

Homoki — Nagy József, Há Nagy József; „Homokiék, úgy szoktuk mondani, úgy könnyebb”. Apja, öregapja is „az egész család” Homoki volt.

Horribilis — Tóth János; „Horribilis Isten — ez volt a szavajárása; horribilis Istennel szidta az anyját, nagyon ivott”.

Nagyimre Jankó, N. Jóska — Nagy János, József; a m. ez esetben is a csn. és a kn. közé került!.

Isten — Kelemen Mihály, „mert mindig azt mondta: én vagyok az Atyaisten”. Azonos →*Élesztős* Miskával.

Istenmezei Jóska — Bíró József; „Istenmezeiek”-ként emlegetik, az Istenmezejéről származott, őstelepese nagylétszámú családot. Evvel kapcsolatos szólás: „Nem félünk, mint Istenmezeiek a lagziban” — „mert sokan voltak”. (vö. a →*Muka* családdal kapcsolatos hasonló szólással). SZA azt írja, hogy „ma már csak Mezeinek hívják” a családot, a szólást is így idézik: „Nem félünk, mint Mezeiek a lakziban”. (Én ilyen formában nem hallottam.).

Jancsi, Mede Jancsi Jóska — Mihály József; apja Mihály János beceneve után második m-ként kapta (SZA úi.).

Ja-Jani, Jaj-Jani — Molnár János, dadog: „úgy beszélt, a nevét mikor mondta ki” (SZA úi.).

Jaka Andris — Vámos András, fia: →*Póstás Jaka Pista* (SZA értelmezését: *János* > *Jaka* becenév eredetű m. – adatközlőim tévedésnek minősítették).

Jancsó — Fónád; Jancsó Pista — Fónád István (SZA úi.).

Janka János — Prókai János; több Prókai János volt, ő édesanyja, „Janka néni” kn-ét kapta m-ül (SZA úi.).

Jankó Marcsa, J. Győző — Császár János, Jankó bácsi gyerekei. Császár Jánost viszont apja kn-e után →*Lajos* Jankónak hívják. Itt tehát a rn. generációkénti váltása figyelhető meg (SZA értelmezése ettől eltérő, valószínűleg téves).

Jankutyu — Császár János és három leánya rn-e (SZA hasonlóan).

Jeges Márton — SZA: „Fodor Márton termelte ki több télen át az úgynevezett Akoly tó jegét”.

Jóska Miska, Nagy Jóska Miska — Nagy Mihály; a rn. ezúttal is a csn. és a kn. közé került. Felesége: Nagy Jóska Miskáné.

Jósti — Molnár József, Ja-Jani bátyja, *József* > *Jósti*: átmenet becenév és rn. között (SZA hasonlóan).

Kacska Pikó — Mikoly András; A Mikolyok szokásos →*Pikó* rn-e mellé másodikként azért kapta, mert jobb keze béna lévén, bal kézzel írt (adóügyi jegyző volt). (SZA hasonlóan.)

Kanagár — az egész Andrzejkovics család rn-e, három generáción át (SZA helytelenül Anderkovits-t ír).

Káromkodós Szakál János: „mindég káromkodott, sokat hazudott, eladta az árpat búza fejibe”. (Nem azonos a Szent Szakál családdal.)

Kisandris — Borsós András; „kisebb nyövésű volt” →*Füstös* (SZA úi.). Valószínűleg azonos

Kis Borsós-sal (ld. még →*Piros Borsós*).

Kis Bögöly Jóska — Farkas József (→*Bögöly*); kistermetű volt. Csúfoló szó-lás: „nőjj akkorára, mint Kis Bögöly térdenállva”, „nőjj nagyra, mint az →*Öreg Bögöly!*” (SZA úi.).

Kis Bugyi Pisti — Bugyi István (SZA úi.).

Kis Császár — Császár Sándor; →*Csaba*.

Kis Fónád Gyurka — Fónád György; „az csak olyan szaladó név” — mondták (kitérőleg? röstellkedve?) eredetét faggató kérdésemre.

Kisgyura Kati néni, román asszony, közelebbit nem sikerült róla megtudnom.

Kis Kovács — azonos →*Gyűkés* Kovács-csal.

Kis Mede Feri.

Kis Kollár — Juhász György. SZA: első rn-ét alacsony termete miatt kapta, a második anyja — Kollár Anna — csn-éből ered.

Kis Miklós — SZA: az alacsony termetű Árgyelán Miklós rn-e, gyermeke nem maradt.

Kis Német — az egész Kneller (német származású) család rn-e, egyik alacsonytermetű elődjük után. Az egyik határbeli tanyát is Kisnémet tanyájának nevezték (SZA úi.).

Kis Pali Panna — Kis Anna, apja Kis Pál kn-e után (SZA).

Kis Pál Sándor — „nyála, taknya-nyála mindig egybefolyt”.

Kiséri Juhász — Juhász Imre (SZA-nál *Kisérő* Juhász; magyarázatát adatköz-lőim nem erősítették meg).

Kocka — Mikoly; viselője pártbizottsági tag, „kockafejű”. Egy ízben nem községbeliek érdeklődtek utána: — „Kocka elvtárst keressük”.

Kofa Ilon.

Kofa Nagy Rozi — Nagy Rozália; kofa, magokat, palántákat árul.

Kollár →*Kis* Kollár.

Kordé(ly) — Szántó; apa és mindket nembéli gyermekei rn-e (pl. Kordély Marcsa — Szántó Mária). (SZA úi., gyűjtése szerint az apa kordélyos volt.)

Korvalt kan (a. m. *cornwall kan*, ti. disznó) — Orosz Miska; sötétbőrű, fekete-hajú, nőcsábász férfi: „Hajtotta a nőket”. Újkeletű, egyedi név.

Kovács →*Német* Kovács.

Kótor — az egyik Kovács család férfi és nőtagjainak rn-e, eredetét ők maguk sem tudták. (SZA úi.)

Kucu Kristóf, *Kucu* Jani — Kristóf János; „Kucuék” (SZA úi.)

Kulcsár Imre — Rác Imre, SZA: édesapja kulcsár volt a bányaküti uradalomban, gyermekei örökölték.

Kuma Andris — Czene András; „rossz gyerek volt, annak mindenki kuma (a. m. koma) volt”. (SZA tévesen Kuma Antal — Cene Antalt ír, az a testvére volt).

Kuszkuri Imre, *Kuszkuri* Pista (→*Rádai* Pista) — Vecsernyés.

Laci Sándor — SZA: Gesztesi Sándor, apja Gesztesi László kn-e után, →*Cérna* Sándorral azonos.

Lajos Jankó — Császár János, apja Cs. Lajos kn-e után; vö. *Jankó*.

Láncos Paja — Katona Pál; „könnyelműforma, volt egy kis fogyatkozása”. SZA: mindig mesélte, édesapja hogyan harcolt az első világháborúban: láncon forogtatott egy ágyúgolyót és úgy hajította el, hány ágyut lött így ki. Azonos →*Trutya* Pajá-val.

Leso Bözsi — Vágó Gáborné, Márton Erzsébet, anyja Leso Mária csn-e után (SZA úi.).

Liba Pista — Császár István; oligofren (SZA hasonlóan).

Libagége Panni — Czene Andrásné, Császár Anna. „tartása is, beszéde is nagyon hegyes volt. Felakasztotta magát”. SZA: sokat beszélt, de értelmetlenül, ahogy a liba gágog. Egyedi névnek tűnik.

Lóci Miska — Varga Mihály (SZA).

Lujza Panni — Gulyás Anna; SZA: G. A. házában lakott sokáig családjával Máhler Ferencné, Strifler Lujza. Mikor a tulajdonos költözött saját házába, elődje miatt nevezték el Lujza Panninak.

Makkos Jóska (Markos?) — SZA: Simon József.

Marci Jóska — Bojtos József; apja B. Márton > *Marci* bácsi beceneve után; gyermekei örökölték.

Mazorka — SZA: Sándor András.

Mede — Mihály; apa: Mihály János; anya: Mede Rozália; gyerekeik: Mede Pista (Mihály István); Mede Jancsi Jóska (Mihály József) apja kn-ét is megkapta rn-ül; Mede Panna (Tóth Jánosné, Mihály Panna). ld. még →*Kis Mede, Mede Jancsi, Sánta Mede, Selypes Mede, Vörös Mede, Zsenge Mede* (SzA hasonlóan).
→*Rangos*.

Mengyi Pista — Szabó István (SzA).

Mise Imre — Köböl Imre (SzA: Misa Imre).

Móricka — SzA: Tanner Mihály.

Muka — Dániel; a rn-et a család fiú és leánygyermekai egyaránt örökölték (pl. Muka Bözsi — Tóth Andrásné, Dániel Erzsébet). →*Amerikai Muka, Nagyszájú Muka*. A nagy létszámú családdal kapcsolatos a szólás: „Nem térünk (t.i. férünk), mint Mukáék a lagziban” (vö. Istenmezei).

Múter Miksa — Tóth Mihály; (SzA helytelenül, rövid *u*-val írja.) Megszólításban, kicsinyítve: „Múterkám!”.

Nagy Bunkó →*Bunkó*; nagy darab ember volt.

Nagyhasú Gyurka — ?; feleségét *Nagyhasú Gyurkáné*-ként hallottam emlegetni.

Nagy Pestu — Balázs István, magas ember volt (SzA).

Nagy Pikó Pista — Mikoly István; →*Pikó*.

Nagyszájú Muka — Dániel József; (gúnyosan) „bölcös volt”, „mindig hülyeségeket beszélt”, „mindekivel kiabált, mindekibe belekötött”. Egyedi, kettős rn. (SzA tévesen D. Jánost ír.) Szólásban is emlegetik: „előre van, mint Muka az Úrangyalával”, ti. reggel „elvégezte” a déli és esti imádságot is. Azonos →*Amerikai Muká*-val.

Nagy Téra Pista →*Téra Pista*.

Néma Örzsi néni — a családnevét nem sikerült megtudnom; férje vak, mindketten énekes koldusok voltak. Leánya is Néma Örzsi, de unokája már nem örökölte a rn-et. Nem azonos a következő *Néma Zsuzsával*, nem is rokonok.

Néma Zsuzsa — Herédi Zsuzsa, kéregetett. A vélemények megoszlanak: a) anyja volt néma; b) ő volt néma; c) mindketten némák voltak.

Német Gyurka — Mittnacht György; Almáskamarásról Nagykamárásra ház sodott német származású kovácsmester →*Német Kovács*. Egyedi név.

Német Kovács azonos *Német Gyurkával* (SzA úi.).

Kis Német →*Kis* — Kneller.

Nyálas →*Tóth Sándor* (SzA).

Oláj Panni Andris — Borsós András; anyja Oláh Anna (Oláj Panni) csn-e és kn-e után. Azonos →*Szivaros* Andrással.

Oláj, Oláh Jankó — Varga János (SzA); *Oláh Vargának* is mondják (Ó Varga); azonos →*Süket Vargá*-val.

Oláh Varga →*Oláh Jankó*.

Ördög Panni — SzA: Dohány Mihályné.

Öreg Bögöly → *Kis Bögöly*.

Öreg Bunkó — két → *Bunkó* testvér közül az idősebb, Fónád Imre.

Pali → *Kis Pali*.

Palóc — Varga József, Varga Pál (SzA úi.).

Pap Zsótér — Zsótér Károly, plébánián laktak, felesége — Détéri Mária — ott volt szolgáló. „Gyerekek nem volt, evvel kihalt”. (SzA úi.).

Pásztor Rozál — SzA: Szabó Menyhértné.

Pere István — Hankó István (SzA úi.).

Pestu Imre — Bojtos Imre; eltartottját hívták Pestu bácsinak. (SzA közel hasonlóan magyarázza: Balázs Istvánnál → *Nagy Pestu* nevelkedett, onnan kapta m-ét) Testvére: → *Téra Pista* — Bojtos István.

Pesztonka Miska, *P. Panni* — Császár testvérek (SzA úi.).

Petyi Pista, *P. István* — *Kis István*; magyarázatát nem sikerült megtudnom, SzA föltételezi, hogy a francia (!) *petit* szóból származna (??). Gyerekei is örökölték.

Pikó — Mikoly; „minden Mikoly Pikó”, *Pikó Mihály* (Mikoly Mihály) anyja volt *Pikó Borbála*. (SzA úi.). → *Kacska Pikó*, *Nagy Pikó*.

Pikula — Tóth; az apa pikulás volt a zenekarban; leányai: *Pikula Julis*, *Maris*, *Bözsi* örökölték.

Pimpidli, *Pimpili* (SzA) *Pimpiri* — Szalóki István.

Pintér Margit — Ágoston Margit.

Pipás Szakál — apja mindig pipált, „mindig szájában a pipa” (Apa és fia m-e).

Pipás Szücs.

Pipás Mari (néni) — Köböl Mária; pipált (magyar asszonyok közt is volt, aki pipált). Azonos → *Cserepes*, *Edényes*, *Fazekas Mari* nénival.

Pircik — Illés István.

Piros Borsós azonos → *Kis Borsós*-sal.

Piros Jóska bácsi — Köböl József (SzA úi.).

Pisti Ferdi — (SzA) Varga Ferdinánd.

Pocok — Balázs Mihály; Botosról származó, magyarul jól tudó román család feje; „Pocokkal barátkozik”. Hallottam az egész családra alkalmazva is: *Pocokék*.

Polla Tërka — Hanzik Mihályné, Bojtos Teréz, anyja kn-e (Apollónia) után kapta m-ét. Nagyokat szellentett, azért csúfolták: „Polla néni, púu!”, „Polla Tërka púu!”, „Olyan nagyon szóljon, mint a Polla Terka s. ge!” (SzA hasonlóan).

Postás Jaka Pista — Vámos István; postás volt. → *Jaka*.

Postás Julis — szintén postás volt.

Póstás Feri — (SzA) Tarnóczi Ferenc.

Posztó — az egész Czene család m-e. → *Feró*, *Kuma* (SzA hasonlóan).

Potyëm Jani — Nagy János, leánytestvére is megkapta ugyanezt a m-et. Anyjuk, *Potyëm Viktória m.* (?) után kapták (SzA hasonlóan).

Pricski Marcsa — Gényi Mária; cigány származású, testvére, gyermekei is viselik a m-et. SzA szerint apja, Gényi *István* > *Pista* > *Pricski* becenevéből származik. →*Gatya*.

Puher Miska, *Puher* Telek — Telek Mihály.

Pupi Franci — Varga Franciska (SzA-nál tévesen *Pipi* szerepel.).

Putyi Borcsa — Kovács Borbála (SzA úi.).

P. Kovács rövidítés eredetét nem sikerült tisztáznom.

Rangos Gábor — Mede Gábor; kivagy ember (SzA úi.).

Rádai Pista — Vecsernyés István; azonos →*Kuszkuri* Pistá-val.

Recskó Pali — SzA: Bali Pál.

Rendőr Mari — Katona Mária; „azt mondták, csak a kard hiányzik az oldalára” (úgy járt-kelt).

Répás Csicsi — Fodor István (SzA úi.).

Rityu Pista — Vámos István.

Rossz Vigh András — Vigh András; „rossz, csoze (= semmirekellő, haszontalan, élelmes, ügyeskedő) ember volt, nagyon ivott, idős korában halt meg, (de) végig olyan kocsmás volt”. Egyedi név, testvérét, gyerekeit nem nevezik így! (SzA hasonlóan.).

Rossz Jani — SzA: Császár János.

Ruszki Jóska — Kovács József; Kovács (Kótor) Julcsa (Julianna) törvénytelen gyermeke, állítólag első világháborús orosz hadifogolytól, aki itt volt béres: „anyja lánykorában a 14-es háborúba oroszról szerzette”. Felsője: Ruszki Bözsi. (SzA úi., csak helytelenül Kovács Erzsébetet ír.).

Rücskös Pista — SzA: Kovács István: Rücskös Jóska bácsi (D. Nagy Boldizsár) anyai öregapja, himlőhelyes volt.

Samfli Imre — Bojtos Imre (SzA).

Sargéj Pisti — Illés István (SzA).

Sarkas — Simon Elek, József, Károly és utóbbi leánygyermeke, Mancsi m-e. Nem sikerült pontosan tisztázni, ki kapta a családból a m-et, állítólag a „sarkán ült mindig”. (SzA is így.).

Sánta Mede Gábor; rossz volt az egyik lába; →*Mede*.

Sánta Sallai: sánta volt, nem nősült meg.

Seggenülő Jóska (bácsi) — Szűcs József, kovácsmester; „mindig leguggolt”, „guggolva csinálta a dohánytüket”.

Selypes Mede →*Ejtefejte*.

Selyem kukac — Márton Erzsébet (SzA).

Simon Andris — SzA: Sándor András.

Siróki Miska — Kelemen Mihály (SzA; adatközlőim nem ismerték.).

Sufer István — Kovács István, S. Kovács, foglalkozása cipész; fiú és leánygyermekei örökölték a m-et. (SzA is így.) Nem tudni, ebből a családból való volt-e *Sufer* Jóska fogyatékos: „télén-nyáron meztéláb, gatyában járt”.

Suszter András — Vámos András (SzA).

Sutykó Gyuri — Rácz György, Sutykó Gyurka bácsi. Két magyarázatát hallottam: a) kismövésű volt; b) anyja csn-e után kapta. A család többi férfi tagjai is örökölték.

Sutyika Imre — Bognár Imre (SzA).

Süket Bocsi — Szántó; →*Bocsi Baka*; „nagyothalló volt”.

Süket Varga →*Oláj Jankó*, *Oláh Varga*; nagyot hallott.

Strumherr János — Krausz János (SzA).

Szálka Pelle — Pelle István (SzA úi.).

Szent Szakál — Szakál Jóska; minden nap templomba járt (SzA úi.) Három fia: Jóska, Pista, János. Ez utóbbi papneveldében tanult, de végül ügyvéd lett. Ennek fia Antal, a jelenlegi kántor →*Énekes Szakál*. Ennek Antal fia papnak tanult.

Szent Péter — Márton Péter (SzA úi.).

Szipkás András — Borsós András, azonos →*Oláj Panni* Andrással és *Szivaros* Andrással. Pipás volt, azért kapta.

Szivaros András — Borsós András; →*Szipkás* András; „fiatal korában szivarozott, nagyon gálánt gyerek volt”.

Szófosó — csn-ét nem tudom; sokat beszélt.

Szörös Takács.

Szurkos Bugyi Istvánné.

Szücs Örzsi — Császár Erzsébet (SzA).

Talpas János — Árgyelán János (SzA úi.); román származású. Két magyarázatát hallottam: a) „nagy tenyeres-talpas ember volt”, b) a románokat csúfolták szőröstalpúaknak („szörös talpú olájok”), abból keletkezett.

Tanner Mihály — SzA: Kormányos Mihály.

Targyi Mihály — Molnár Mihály (SzA úi.). A család több tagja is megkapta e rn-et. Valószínűleg származási helyükre (Tard) utal, az őstelepes tardiak között több Molnár is volt.

Tëra Pista, Bandi, Rozi — Bojtos testvérek, anyjuk Borsós Tëra néni beceneve után (SzA hasonlóan).

Tinó Jani — (SzA) Tóth János.

Tomporom — Hagya Imre; csak a rn-ét használják, csn., kn. nélkül: pl. „Tomporom azt mondta”, stb. Leesett a kocsiról, operálták. Ha be van rúgva, mindig azt mondja „fáj a tomporája”. Újkeletű, egyedi rn.

Trutya Paja →*Láncos* Paja.

Varnyasi Mári, Julis, Ferkó — Német Mária, Julianna, Ferenc testvérek (SzA hasonlóan). A Nagyvarjasról származó őstelepesek között volt Németh család, származásukat számon tartják. Varnyasi Mári fia is örökölte: Varnyasi András, azonos →*Zs. Medé*-vel.

Varsándi Pista — Antóni István (SzA úi.).

Vas Örzsi — Vámos Erzsébet (SzA).

Vendel Mancsi — *Köböl* Franciska (SzA).

Veres Cinege Jani; vöröshajú volt.

Veres, Vörös Mede Miska; vöröshajú, vörösarcú. Egyedi név. →*Cirmos* Miska. (SzA ui.).

Vince Simon — *Sándor* Simon (SzA ui.).

Zacsok Boriska, *Z. Pista* — *Fodor* Boriska (Zsogán Istvánné), *Fodor* István (SzA hasonlón).

Zsenge Mede, *Zsengés* Mede; az egész család viseli a m-et. (SzA ui.) →*Varnyasi*. Két magyarázatot hallottam: a) valamelyik őse kétszer is befűtötte a kemencét, mégis zsenyés (= sületlen, szalonnás) lett kenyere; b) zsenyésen szerette a kenyeret, ott ült a kemence szájánál: még nem sült meg a kenyér, fehérén kivette.

Zsóri Pista — *Veres* István, zenész; anyja, *Zsóri* Margit, megesett lány.

Zsukher Jóska — *Barankai* József (SzA).

Nagykamarási ragadványnév-anyagomat — a dávodi ragadványnevekhez hasonlóan (GRYNAEUS: MNyj. 31: 168–9) — B. GERGELY PIROSKA rendszere és számozása alapján foglalom össze.

A lexikális részben a magam gyűjtését SZABÓ ANNA korábbi adataival kiegészítve (a hangtani variációkat nem számítva külön) összesen 261 ragadványnevet soroltam föl. Ebből levonva a különböző személyeket, illetőleg családokat jelölő, de azonos hangalakú (például *Kis, Sánta, Veres* stb.) neveket (26) marad 235 önálló ragadványnév.

A) A ragadványnevek rendszere a névadás indítéka szerint.

I. Családtagok nevéből keletkezett ragadványnevek

1. férfi elődök családnévéből keletkezett ragadványnév a névadási szokások szerint logikusan nincsen.

Férfi előd keresztnévéből keletkezett ragadványnevek: *Albert, Ambrus, Bálint, Bence, Csaba, Dávid, Énok, Gábor, Lajos, Pali*.

Férfi előd becenevéből keletkezett ragadványnevek: *Andri, Feró, Ferus, Gazi, Gunyi, Gyurki, Jancsi, Jankó, Laci, Marci*. Ennek különleges (határ-)esete mikor saját beceneve használtatik ragadványnév gyanánt: *Jósti*.

3. Nő elődök családnévéből keletkezett ragadványnevek okoznak zavart (nem mindig csak a kívülállók számára), ugyanis ezek családnévként és ragadványnévként egyaránt előfordulnak: *Bacsa, Fügedi, Geci, Hagya, Kollár, Leso, Mede, Oláj, Pikó*.

Nő előd keresztnévéből keletkezett ragadványnevek: *Erzsa, Janka, (Oláj) Panni, Tera*.

Nő előd becenevéből keletkezett ragadványnév: *Polla*.

8. Másik házastárs ragadványnevét kapja meg, férjét felesége: *Bence Bözsi, Csicsi, ? Fricc, Ruszki*. Ennek különleges esete, mikor az asszonyt így emlegetik: *Nagyhasú Gyurkáné, Nagy Jóska Miskáné*.

9. Nevelőszülő ragadványnevét örökli a nevelt gyerek: *Csongeci*.

10. Nevelőszülő családnevét örökli ragadványnevén gyanánt a nevelt gyerek: *Főgyi, Gáncsa*.

11. Kuttyája nevére kapt a ragadványnevét: *Fickó*.

12. A ház előző lakója nevéből: *Lujza*.

13. Eltartottja nevéből: *Pestu* (ez a ragadványnev a társadalmi változások, helyzet jellemző indikátora).

14. Két törvénytelen gyerek ragadványneve ismeretes: az egyik esetben az anya keresztnévének gunyoros alakját (*Borcuska*), a másikban a föltételezett apára utaló ragadványnevet kapott (*Ruszki*).

II. Testi tulajdonságot jelölő ragadványnevek: *Cérna, Cirmos, Derék, Füles, Füstös, Hatujjú, Kacska, Kis (-Bögöly, -Kollár, -Miklós, -Német), Nagyhasú, Nagy Pestu, ? Nyálas, Rűcskös, Sarkas, Sánta, Seggenülő, ? Sutykó, Süket, ? Szurkos, ?Szörös, Talpas, Veres (Vörös)*. Ezeket a betegség-kór állapot felismerése-megítélése és az egészséges átlagnorma („szépségideál”) szempontjából tartom fontosnak.

III. Leleki tulajdonságokat jelző ragadványnevek: *Bangyi, Bársonyfenekű, Betyár, ? Ebelosztén, Ejtefejte, Filkó, Gyomros, Hazug, Ja-Jani, Káromkodós, Kocka, Korvalt kan, Kuma, Láncos, Libagége, Nagyszájú, Néma, Pipás, Rangos, Rossz, Szent, Szipkás, Szivaros, Szófosó, Zsenge, Zsengés*. Az előbbi pontban említett „diagnosztikai” szempontokon kívül ezek a ragadványnevek azért is fontosak, mert ezekben is megnyilatkozik a hagyományos közösség konformitását szabályozó közösségi norma: mindent, ami attól eltér, a gúny, rosszallás, stb. segítségével észrevételeznek.

IV. Szavajárásra utaló ragadványnevek: *Forrószerelem, Horribilis, Isten, Kuma, Tomporom*.

V. Életkorra (ez esetekben testvérek születési sorrendjére) utaló ragadványnevek: *Kis, Öreg*.

VI. Egykori, vagy jelenlegi lakhelyekre (származási helyre — ld. falutörténet) utaló ragadványnevek: *Almás, Bánáti, Bóha, Détéri, ? Epres, Hajnácsi, ? Targyi, Varnyasi*. (Megjegyzem, hogy a nagykamarási családnevek között is vannak származási helyre utalók. Ezeket ld. SZA dolgozatában.)

VII. Foglalkozásra, mesterségre utaló ragadványnevek: *Bakter, Bába, Boros, Bögös, Cserepes, Csirke, ? Direktórium, Edényes, ? Epres, Énekes, Fazekas, Gépész, ? Girind, Harangozó, Jeges, Kofa, Kovács, Kulcsár, Pikula, Postás*.

VIII. Egyéb életkörülményre utaló ragadványnevek:

1. származás: *Cigány, Német, Kisnémet, ? Oláj (Oláh), ? Palóc, Ruszki, Talpas*.

5. vagyoni helyzetre: *Bársonyfenekű, Rangos*.

IX. E s e m é n y r e utaló ragadványnev: Amerikát megjárt ember ragadványneve: *Amerikai (Amerikás)*.

B) A ragadványnevek alakai sajátosságai.

I. 1. E g y e l e m ű ragadványnevek alkotják a többséget (ezeket itt nem sorolom föl).

2. K é t e l e m ű e k : *Amerikás Muka, Bocsi Baka, Hatujjú Bangyi, Kacska Pikó, Kis Bögöly, Kis Kollár, Kis Mede, Kis Német, Kis Pali, Mede Jancsi, Nagy Bunkó, Nagyszájú Muka, Német Kovács, Postás Jaka, Oláj Panni, Óreg Bögöly, Óreg Bunkó, Sánta Mede, Selypes Mede, Süket Bocsi, Vörös Mede, Zsenge Mede*.

3. H á r o m - , illetve t ö b b e l e m ű ragadványnev nem volt. Itt emlitem meg, hogy a mindennapi beszédben gyakran csak a ragadványnev kezdőhangját használják a családnévvel együtt (például *Bé Köből, Dé Köből, Pé Kovács, Dé Nagy, Ó Varga, Zsé Mede* stb.). Abból ítélve, hogy több esetben a megkérdezettek ezeket a kezdőhangokat nem tudták megfejteni, elképzelhetőnek tartom, hogy ez az elfakulás, kopás kezdeti tünete (is) lehet.

II. 1. E l t o r z í t o t t s z a v a k b ó l eredő ragadványnevek: *Bangyi, Csúszik, Ejtefejte* — ezekről a lexikális részben szóltam.

2. I d e g e n n y e l v i e r e d e t ű ragadványnevek nagy része a SzA gyűjtötte, tisztázatlan magyarozatú nevek közt található: *Bunyesz, Csácsó, Doj, Jankutyu, Kuskuri, Pricski, Samlfi, Strumherr, Tanner, Zsukher*. Ezek közt kétségtelenül van néhány németes (és cigányos?) hangzású név. Figyelemre méltó azonban, hogy a szoros közelség (Botos, Kétegyháza, Lökösháza, illetve Pusztatörlaka) ellenére román, illetve szlovák eredetű ragadványnev nem található¹, még a betelepült román családok tagjai is magyar ragadványnevet kaptak.

A ragadványnevek használata többféle:

ragadványnev egymagában: ezek többnyire egyedi nevek: *Csácsó, Pocok, Tomporom*,

ragadványnev + keresztnév;

ragadványnev + becenév;

ragadványnev + családnév + keresztnév;

és az előbb említett eset: ragadványnev kezdőhangja + családnév (+ keresztnév).

¹ A nagykamarási népi növénynevek vizsgálatakor sem találtunk idegen nyelvi eredetűt (GRYNAEUS, SZABÓ I. sajtó alatt).

Általában tehát a kereszt-, bece-, illetve családnév elé kerül a ragadványnev (vö. „előtte való név”), csak néhány esetben a családnév és keresztnev közzé, mint például Nagy *Geci* Jóska, Kis *Pali* Anna, stb.

Nem sok esetben volt megfigyelhető, hogy valakinek két-, vagy több párhuzamosan használt (egyenlő értékű) ragadványneve is van (vö. GERGELY, i. m. 69): *Amerikás* — *Nagyszájú*, *Isten* — *Élesztős*, *Erzsa* — *Lajos*, *Csaba* — *Kis*, *Gyűkés* — *Kis*, *Kuszkuri* — *Rádai*, *Cérna* — *Laci*, *Süket* — *Oláj*, *Láncos* — *Trutya*.

Három: *Oláj Panni* — *Szivaros* — *Szipkás*; *Kis Andris* — *Kis Borsós* — *Piros Borsós*.

Négy: *Cserepes* — *Edényes* — *Fazekas* — *Pipás*.

Csak a Császár család esetében figyelhető meg érdekes, generációnkénti ragadványnévváltás. Mindkét esetben az apa keresztnevét kapja (kapják) a következő generációbeliek ragadványnevül. (Nagyapa: Császár Lajos — fia: Császár János = *Lajos Jankó* — ennek gyermekei: *Jankó* Marcsa, *Jankó* Győző).

Nem minden esetben sikerült a ragadványnevek használatáról, öröklődéséről tájékozódnom. A hiányos adatokból úgy tűnik, leggyakoribb eset

1. a ragadványnev családi használata és mindkét nembéli gyerekekre öröklődése: *Andri*, *Borcsuska*, *Bógós*, *Bunkó*, *Csiriz*, *Csirke*, *Csongeci*, *Csőves*, *Csúszik*, *Edényes*, *Feró*, *Ferus*, *Gépész*, *Gunyer*, *Gunyi*, *Hagya*, *Homoki*, *Hajnácsi*, *Istenmezei*, *Kanagár*, *Kisnémet*, *Kordély*, *Kulcsár*, *Lajos*, *Mede*, *Muka*, *Petyi*, *Pikó*, *Posztó*, *Pricski*, *Potyém*, *Sufer*, *Tëra*, *Varnyasi*, *Zsënge*.

Csak fiúgyerekek öröklik: *Dallos*, *Doba*, *Filkó*, *Füstös*, *Gazsi*, *Geci*.

Fogadott, illetve nevelt gyerekek örökölték a *Csongeci* ragadványnevet.

A ragadványnev többszámú alakban („Baráték” — Barát Kovács család, mindenki, akinek „Barát” ragadványneve van; „Homokiék” — a Homoki Nagy család, „Kucuék”, „Pocokék” önmagában, vagy ragadványnev + családnév + had összetételben például „Bangyi Szabó had”, „Szabó had”, „Sallai had”) gyakran nemzetségnév gyanánt is szerepel (vö. GUNDA, i. m.; NYÍRI, i. h.; MORVAY J, i. h.).

2. Egyéni ragadványnevek: *Bakter*, *Cérna*, *Cirmos*, *Cserepes*, *Ejtefejte*, *Fazekas*, *Kacska*, *Kocka*, *Korvalt kan*, *Libagége*, *Pimpidli*, *Pipás*, *Szipkás*, *Szivaros*, *Szófósó*, *Tompórom*.

V á l t o z á s o k

A bevezetőben említettem, hogy SZABÓ ANNA és az én gyűjtésem között mintegy 20 esztendő különbség van. A felsoroltak közül 48 ragadványnev csak nála, 58 csak az én gyűjtésemben szerepel. Ezek a nevek azonban a fent említett okok miatt valószínűleg nem tükrözik megbízhatóan a változásokat. A biztosan újabb

keletű ragadványnevek (*Forrószerelem, Kocka, Korvalt kan*², *Pocok, Tomporom*) mind a „legmagasabb funkcióértékű ragadványnévfajta” (GERGELY P.), az egyéni ragadványnevek közé tartoznak, a hagyomány erősségére utalhatnak (bár fentebb kopási gyanújelet is említettem).

Családnevek mutatója

Andréjkovics	Bojtos	Epres
Kanagár	Marci	Erzsa
Antóni	Pestu	Jankó
Dógi	Polla	Jankutyu
Varsándi	Samfli	Kis
Ágoston	Téra	Lajos
Pintér	Nagy – (6)	Liba
Árgyelán	Borbás	Libagége
Kis	Détéri	Pesztonka
Talpas	Borsós	Rossz
Balázs	Füstös	Szűcs (12)
Bakter	Kis	Cseh
Gubera	Kisandrás	Boros
Nagy Pestu	Oláj Panni	Dániel
Pocók (4)	Piros	Muka
Bali	Szípkás	Amerikás –
Recskó	Szivaros (7)	Nagyszájú –
Barankai	Brandusz	Dohány
Zsukher	Druse	Furu
Bástyi	Bugyi	Ernő
Girind	Kis	Bóha
Besenyei	Szurkos	Farkas
Füles	Czene	Bögöly
Bíró	Feró	Kis –
Borcsuska	Kuma	Öreg –
Doba	Posztó	Fehér
Istenmezei (3)	Cinege	Hajnácsi
Blaskovics	Gunár	Fodor
Depós	Veres	Almási
Bognár	Császár	Ambrus
Sutyika	Csaba	Andri

² A *Korvalt kan* m. időhatározó értékű: ezen disznófajta nagyobb arányú tenyésztése csak a II. világháború utáni években, illetve az ún. kollektivizálás után kezdődött el.

Csicsi	Kis	Márton
Jeges	Pali	Gyomros
Répás Csicsi	Kis –	Leso
Zacsok (7)	Gépész	Szent
Fónád	Petyi (4)	Mede
Forrószerelem	Kormányos	Cirmos
Jancsó	Főgyi	Rangos
Kis	Tanner	Sánta
Gesztesi	Kovács	Vörös
Cérna	Albert	Zsenge (-és) (5)
Laci	Barát, B.	Mihály
Gényi	Csirke, Cs.	Ejtefejte
Ferus	Futyi	Hagya
Pricski	Gyükés, Gy.	Jancsi
Gulyás	Kis .	Mede
Lujza	Kótor	– Jancsi
Hagya	Múter	Selypes – (6)
Tomporom	Putyi	Mikoly
Hankó	Ruszi	Kocka
Pere	Rücskös	Pikó
Herédi	Sufer (12)	Kacska –
Fügedi	Köböl	Nagy –
Néma	Bence, B.	Mitnacht
Illés	Cserepes	Német
Pircik	Deme, D.	– Kovács
Sargéj	Edényes	Molnár
Juhász	Fazekas	Bunkó
Kiséri	Gábor	Nagy –
Kis Kollár	Göndör	Öreg –
Kati	Mise	Csöves
Gyurki	Pipás	Dolfi
Katona	Piros	Ja-Jani
Láncos	Vendel (11)	Jósti
Rendőr	Kneller	Targyi (8)
Trutya	Kisnémet	Nagy
Kálmán	Krausz	Bornyász
Andri	Strumherr	Dallos
Kelemen	Kristóf	Geci
Élesztős	Kucu	Homoki
Isten	Mag	Imre
Kintner	Csiríz	Jóska
Fütyü		Kofa

Potyëm (8)	Szakál	Múter
Német	Doj	Nyálas
Varnyasi	Énekes	Pikula
Orosz	Káromkodós	Tinó (9)
Korvalt kan	Pipás	Tótok
Pelle	Szent (5)	Derék
Szálka	Szalóki	Varga
Prókai	Pimpidli	Lóci
Janka	Szántó	Oláh, O.
Rácz	Baka	Palóc
Kulcsár	Bocsi –	Pisti
Sutykó	Bálint	Pupi
Recsi	Bocsi	Süket (6)
Gáncsa	Süket –	Vágó
Rozgonyi	Csácso	Hazug
Gunyi	Dávid	Vámos
Saitz	Kordé (8)	Csongeci
Bógós	Szegeci	Gazsi
Sallai	Harangozó	Jaka
Gunyer	Szúcsik	Postás –
Sánta	Csúszik	Rityu
Sándor	Szűcs	Suszter
Direktórium	Pipás	Vas (7)
Mazorka	Seggenülő	Vecsernyés
Simon	Takács	Kuszkuri
Vince (4)	Bacsa	Rádai
Simon	Szörös	Veres
Bebe	Tanner	Zsóri
Makkos	Móricka	Vígh
Sarkas	Tarnóczi	Ebelosztén
Sipos	Postás	Rossz
Domó	Telek	Virók
Szabó	Puher	Filkó
Bangyi	Tóth	Zám
Hatujjú –	Bánti	Énok
Bunyész	Betyár	Zsótér
Ficsor	Cigány	Bába
Fricc	Fickó	Pap
Mengyi (6)	Horribilis	

Idézett és fölhasznált irodalom

- B. GERGELY PIROSKA, A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere. Bukarest, 1977.
- BANNER JÁNOS, Népvándorláskori sírok Nagykomarason. Csanádvármegyei Könyvtár 10. sz. Szeged, 1927.
- CSÁNKI DEZSŐ, Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890–1913.
- GRYNAEUS TAMÁS, Hagyományok élete egy újratelepített községben: Szegedi Műhely 29 (1990): 62–5.
- GRYNAEUS TAMÁS, Dávodi ragadványnevek: MNyj. 31: 157–72
- GUNDA BÉLA, Néprajzi gyűjtőúton. Budapest, 1956.
- GYÖRFFY GYÖRGY, Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest, 1963.
- KÁLDY-NAGY GYULA, A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Békéscsaba, 1982.
- LAKOS BÉLA, Arad megye népesedési mozgalmai. Kecskemét, 1897.
- MADAY PÁL, Békés megye városainak és községeinek története. Békéscsaba, 1960.
- MÁRKI SÁNDOR, Arad vármegye és Arad sz. kir. város története. I–II. Arad, 1892.
- MORVAY JUDIT, A had és nemzetség: Ethn. 77: 481–494.
- NYÍRI ANTAL, A had és a szer: Nyelv és irodalom (Acta Univ. Szeged. Sectio Philologica) 2 (1956): 103–132.
- ORTVAY TIVADAR, Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve. Budapest, 1891–1892.
- PALUGYAY IMRE, Magyarország történeti, földészeti s állami leírása. Pest, 1855.
- SZABÓ ANNA, Nagykomarás személy-, és ragadványnevei. Kézirat. Szegedi Áll. Ped. Főiskola Nyelvészeti Tanszék Sz. 9 (1957–58).

GRYNAEUS TAMÁS

A debreceni kőművesek szakszavai

abzec 'visszalépés a falazatról, így kiugrás képződik, mint a lábazatnál'

ajncigli 'a szarufavégekre szerelt vízcsendesítő, amiáltal a fedélsíkja megtörik az eresz szélénél'

ajtóyfél 'az ajtótok részének függőleges szárnya'

alézol, felalézol 'munka előtt és után a munkás névsort a kőműves pallér felolvassa'

alléger 'az alapozási munkák kitűzésénél tevékenykedő gyakorlottabb kőműves elnevezése'

anlégolás 'az alapozás kitűzése'

bóugni 'íves lezárású ablak- vagy ajtószemöldök-párkány homlokzaton'

bokrétáünnepéj 'az épület falazatának felhúzásakor zöldágot, bokrétát tűznek ki, és ünnepséget tartanak'

- cementrabic* 'mintadeszkázattal készült, salak és cementkeverékből előállított rabic, felület'
- centrum* 'falazásnál zsinórral bemérve élbefalazott irányító téglá, amelyet magasság szerint is ellenőriztek (nem központ)'
- cokli* 'az épületek rendszerint vakolt lábazata'
- collostok, colstok* 'mérővessző'
- colpang* 'homlokzaton alkalmazott ablakkönyöklő párkány'
- cúg* 'téglá vagy habarcs felszállítására alkalmazott, rendszerint kézi erővel hajtott felvonószerkezet'
- cvikkolás* 'a hiányos falazati sor üregeinek a kitöltése dirib-darab téglával'
- cseber* 'a habarcsfelvonóval alkalmazott henger alakú nagy tartály (100–120 literes)'
- cserpák* 'hosszú nyelű habarcskimerő szerszám, mintegy fél vedér űrtartalommal'
- csikóú* '1 méter magas és hosszú egybeépített állványbak'
- dőugozóyláda* 'mintegy $\frac{1}{8}$ m³ űrtartalmú faláda rövid fülekkel, amelyekből a kőműves a habarccsal dolgozott'
- dőugozóyléc* 'két méter hosszú egyenes lécz, amellyel a falazás vagy vakolás egyenességét ellenőrzik'
- dragacs, tragacs* 'habarcsbordó láda; két hosszú (öles) hordórúddal ellátott deszkaláda'
- dróucceg* 'a ma is használatos huzalszeg a régi kovácsolt szeg megkülönböztetésére'
- ducc* 'rendszerint fából készült támasztó alkalmazosság'
- duccolás* 'árok oldalfalának, megrokant épületnek megtámasztása'
- durpont* 'falazásnál betartandó áthaladó keresztkötés biztosítása'
- égetet* ~ *ígetet mész* 'égetett mészkő'
- elrabicol* 'rabiccal eltakar'
- facsárd* 'az épületek rendszerint díszesebb kivitelben készített homlokzata'
- fájrunt* ~ *fájrund* 'munka végeztével a pihenő idő kezdete'
- fakis* 'finom homlokzati vakolásoknál használt kéziszerszám, amely rendszerint bodzafából készült, és meghajlítottan kifaragott két vége hegyes, illetve lapos kenőkésben végződött'
- falazóymalter* 'sűrű malter'
- falegyen* 'a épület falazatának elkészülte'
- fändli* 'serpenyő, kőműves kéziszerszám'
- farkasfog* 'nyerstégla homlokzati díszítés, 45 fokkal elfordítva a homlokzat síkjától helyezik el az álló téglasort, s így egy fűrészfogszerű képződmény keletkezik'
- fasimitóú* 'rendesen vörösfenyőből készült simító, amelynek a fogóját egy darabból készítik a simító felülettel'
- fělsukkos fal* 'a régi nagyméretű téglá szélességének megfelelő fal, hatcollos fal'
- fertefung* 'homlokzaton alkalmazott szemöldökpárkány'
- fjatorony* 'a székely népi építészet behatására készült templomtornyok alján elhelyezett 4 kis toronykiképzés'
- filung* 'ajtótok, ablaktok, ajtószármabetét'

- fiszni* 'a boltozatok részére kifalazott fészek készítése'
- flasnicúg* 'láncos felvonó csigasorral, nagyobb terhek felemelésére szolgál'
- flaszter* 'laptéglaburkolat, rendszerint az épületen kívül alkalmazták'
- forkoff* 'ajtó vagy ablaktok előugró, befalazó nyúlványa'
- foszni* '2 coll (4,8–5,2 cm) vastag palólódeszka, amelyet állványozáshoz használtak'
- főüppallér* 'építésvezető'
- frigli* 'ablakszárny'
- fröccsölés* 'híg habarccsal vagy kőporos keverékkel serpenyővel vagy nyírágseprűvel becsapkodják a falat, befroccsölik'
- fuga* 'hézag, rendszerint a téglafalazásnál vagy a különböző burkolatok illesztésénél alkalmazták'
- furik* 'kőművestalicska'
- füles párkány* 'ablak, ajtó keretezéseknél a sarkoknál négyzetes alakban kiugró párkányképzés'
- gantfal* l. *kantfal*
- gardompárkány* ~ *kordompárkány* 'két emeletet elválasztó párkány az épület homlokzatán'
- gipszrabic* 'apróra tört jól kiegészített kőszénalakból és gipsz keverékből előállított elfedő felület'
- glájiní* 'falegyen, az épület falazatának az elkészítése'
- glettel* 'vassimitóval tükörsimára, fényesre eldolgozza a felületet'
- glettelés* 'vassimitóval tükörsimára, fényesre kidolgozott felület'
- glettelőü* l. *vassimitó*
- greffolt* 'síkban megtört irányú, pl. párkány'
- grundol* 'durva vakolatot készít simítás alá vagy nemes vakolat részére alapvakolatnak'
- gurtni* 'boltör, rendszerint a boltozott mennyezet szerkezeténél alkalmazták'
- guszt* 'hézagok kiöntésére használt, különlegesen híg mész- vagy cementhabarcs'
- habarcs* 'malter'
- habarcsfelvonóü* 'kézi erővel hajtott felvonószerkezet'
- haccolos fal* 'félsukkos fal'
- hemplatt* 'a párkányok függőlemeze'
- horkel* 'hajlat, amelyet a mennyezet és a falvakolat találkozásánál képeznek ki habarcsból' — Lehet alkalmazni függőleges felsíkok találkozásánál is.
- hubli* 'habarcsfelrakó nagyméretű simító alakú kőművesszerszám, amelyet vakolásnál használnak'
- iberhant* l. *überhand*
- ikszni* 'különböző fedélsíkok találkozásánál kialakított hajlat'
- inas* 'kőműves tanuló'
- istráng* 'az állványozásnál használt egy öl hosszúságú kötél, amelynek egyik vége befont hurokban végződött, kötéshez használták'
- járouü* 'magas állványok készítésénél a feljárást lejtősen elkészített deszkákkal biztosították, amelyekre keresztirányú léceket szegeztek'
- kamfer* 'az ajtó vagy kapu felső világítórését elválasztó vállpárokány'
- kampóús pika* 'kétágú pika' — Az egyik hegyesen előre nézett, a másik félkörívben hátrahajtott a faoszlop könnyebb tartására, igazgatására.

- kanfaros fedélszík* 'kialakításában visszavágott kétereszes fedélszék lekonyolva'
- kantfal* ~ *gantfal* 'élére állított téglából készített fal'
- kartesli* 'nagyméretű, durva habarcsvakolat-egyengető, simító'
- kapufél* 'a kapu tartóoszlopa'
- kenőűkis* 'speszerező'
- kerékvetőű* 'a kapunyílás sarkában elhelyezett, rendszerint félgömb alakú kötőmb vagy öntöttvas, íves kapuvédő'
- kiminstuszni* 'falhüvely a kéménycső befogadására'
- kiscsikó* 'a szabvány méretnél kisebb állvány'
- kocsisbosszantó* l. *körömrugó*
- komorót* 'a falazásban szemben álló munkatárs megnevezése'
- kordompárkány* l. *gardompárkány*
- kovácsolt szeg* 'kovácsok által készített szeg'
- kőművessegid* 'az inas évek eltöltése után felszabadult és segédlevelet, munkakönyvet kapott kőműves szakmunkás'
- körömrugó* 'kapuknál a küszöbbe vagy külön tuskóba szerelt, kiálló alsó ütköző, kocsisbosszantó'
- kubiktégla* 'törött, túlégett, vetemedett téglá, amelyet mint selejtes árut nem darabszámra, hanem köbméter számra értékesítettek'
- kutya* ~ *tiglahordó* *kutya* 'a téglahordására háton hordható deszkalapot alkalmaztak, amely a felső részen két fogóval támaszkodott a téglát vivő vállára'
- kvend* 'ajtó vagy ablak beépítésénél a kifalazott és bevakolt falsarkot jelent'
- láda* l. *szerszamos láda*
- lájtszni* 'a pontos, sima vakoláshoz készített habarcsból felhordott vezető, irányító vakolatcsík'
- ler* 'párkánykihúzó-minta vaslemezből elkészítve és deszkával kibéleelve'
- liba* 'kisebb kőművesszerszámok tartására, hordására alkalmazott kis zsák, melyet zsinórral átkötve félvállon hordtak'
- lizena* ~ *lezéna* 'homlokzati falfelületen kialakított előugró díszítő falfelület'
- lőyf* ~ *lauf* 'falazásnál alkalmazott futósor'
- londérna* ~ *londirna* 'árboc, állványkészítésnél a földbe ásott függőleges állvány, oszlop'
- macskaugró* 'a tűzfal nyerstégla modorban készített befejező szegély-sora, rumsor'
- malter* 'habarcs, rendszeren mészhabarcsot jelent'
- malterkavaró* 'hosszú nyelvű kis kapaszerű szerszám, melynek a lapján két lyuk volt a könnyebb kavarási, elegyítés céljából'
- malterkészítő-láda* l. *malterkeverő-láda*
- malterkeverő-láda* 'a munka nagyságához mérten kisebb-nagyobb méretű ládát készítettek a habarcs előállítására'
- malterrosta* 'fakertes rostaszövet, a vakolat simításához ezen rostálták a habarcsot'
- megalvad* 'az oltott mész megsűrűsödik'

- megójt* 'égetett meszet vízzel felolvaszt'
- mészhabarcs* '1 rész oltott mész és 3 rész homokból készült falazó-, illetve vakolómalter'
- mészójtó-láda* 'a mész oltására használt láda, rendszeren a malterkészítő-ládát használták erre a célra is'
- mészójtó-gödör* 'mészoltásnál a láda mellett megfelelő nagyságú gödört ásnak, és abba eresztik le a megoltott meszet, abban megalvad'
- mészójtó-kavaró* 'malterkavaróhoz hasonló eszköz'
- míróüléc ~ mérőüléc* '4 méter hosszú, 4 × 4 cm keresztmetszetű gyalult lécz, amely pontos félméteres és méteres jelölések vannak'
- mont* 'a fa fúrása alkalmával keletkezett forgács'
- ójtott mész* 'az égetett meszet megfelelő mennyiségű vízzel megoltják pépszerű anyaggá'
- ölesláb* 'eredetileg 1 öl (1896 mm) magasságú, majd a méterrendszer általános elfogadásával 2 méter magas szétszedhető állványbak'
- pádimentum* 'deszkából készített szobaburkolat'
- pallér* 'kőműves munkavezető, építésvezető'
- pangájnai* 'kovácsoltvas szemes fejben végződő falba rögzítő, beerősítő szeg ajtó vagy ablaktokok befogására, a szemes fejrészen csavarral, szeggel lehet biztosítani'
- parapet* 'ablak alatti falmélyedés a helyiségekben'
- párkányszeg* 'a párkány kihúzásához szükséges vezetőlécz falba rögzítéséhez szükséges kovácsoltvas szeg'
- pendejkímény* 'jellegzetes, három falról és egy áthidalóról induló szabadkémény, amelynek falazatát a tetőtérben pendelyszerűen összehúzzák'
- pika* 'vashegyben végződő rúd'
- pláj* 'kőművesfüggő' — Tömör henger alakú, mintegy 20-25 cm hosszú esztergált szerszám, a tetején fűrott lyukban zsinórral befűzve.
- platni* 'a pontos lájsznikészítéshez zsinórral elhelyezett keskeny lécecske (2-3 cm széles, 0,5 cm vastag és 25-30 cm hosszú), amelyet a lájszni elkészítése után a friss vakolatból kivettek újabb felhasználásra'
- predlideszka* 'a mintaívekre keresztirányba felhelyezett deszkaburkolat, amely a boltozati téglák elhelyezésére szolgál'
- prokni* 'már nem használható apró, törmelék tégladarabok'
- pulc* 'a landérna mellé állványkapcsokkal elhelyezett emelet magasságú gerenda, amely az állványzat hordására szolgál'
- puncájk* 'a legszükségesebb három ácszerszám összeállítása, a tisztítóvas fülébe elhelyezték a vinklit és a véssóval beszorították'
- rizolit ~ rizalit* 'a homlokzat síkjának síkbeli tagozódása'
- rabic* 'nem teherhordó szerkezet, tisztán dekoratív jelleggel készül egyes hiányos falfelületek eltüntetésére'
- rabicceg* 'hasonló a párkányszeghez, de a feje hurokszerűen be van hajlítva, kovácsoltvasból készül'

rabichálóy 'ritkaszemű háló rozsdamentes anyagból' — Az elrabicolandó nyílás vagy üreg elé feszítik.

rájcum 'a homlokzat vakolati díszítéséhez használt kőpor'

riglifa 'a strájpámra keresztirányba elhelyezett gerendasor az állványpallók elhelyezésére, amely a munkahelyet biztosította'

riktol 'boltozatkészítéséhez mintaívet, deszkázatot készít'

riktolás 'boltozat készítéséhez mintaív és deszkázat készítése'

riszni 'falkötővas áttolja részére a falban kifalazott mélyedés'

rominat 'boltozatminta állványozásához mintaív'

róupafalazás 'vakolatlan nyerstégla-falazás'

róupatigla 'simított téglá'

rumsor l. *macskaugró*

sabrán 'homlokzaton alkalmazott ablakkeretező párkány'

sárdeszka ~ *sárgerenda* 'az elkészült falegyenre a fedélszék elhelyezésére egy sor deszkát vagy gerendát helyeznek el, hogy a fedél ne közvetlen a fallal érintkezzék'

sarogja 'két hordórúddal (öles) ellátott sima lap, egyik végén támasztó lappal ellátva'

sifra 'téglahasadék vagy faragvány, amelyet a fal kiegyenlítésére használnak'

slussz 'a boltozatok zárórésze'

slusszolás 'boltozatok zárórészeinek elhelyezése'

smaszni 'csorbázat kialakítása a falvégeken az egészséges csatlakozás biztosítására'

sorléc 'falazáshoz használt, fedéllécből készített, sorbeosztást tartalmazó számozott léc, amely a pontos sormagasságok mellett az esetleges befalazandó felszerelések vagy kihagyandó üregek helyét is feltüntette'

spájszer 'emelő vasrúd'

spesszerezőy 'kenőkés, fogóval ellátott keskeny kőművesszerszám, amelyet a habarcs finomabb felhordására használtak' — Ha hegyes, akkor vágókés.

spicc 'timpanonszerű, hegyes szögű ablakszemöldök-párkány a homlokzaton'

spicvisőy 'hegyes véső'

stablondeszka 'szabadon álló mennyezetgerendák ereszkiképzésének felső deszkázása'

stikli 'fejelő téglá, 1/4 nagyságú téglá'

strabát 'függőzésnél a zsinórnak az ujjakkal mért távolságtartása'

strájhólás 'tégla-falazás alkalmával az álló hézagok gondos tömitése után a falfelület gondos lekenése az újabb sor részére'

strájpám 'a pulcokra elhelyezett vízszintes gerenda, amely végig futott az állványzaton'

strekk 'falazásnál alkalmazott kötősor'

stukatóyr ~ *stukatur* 'a famennyezet alsó deszkázatára erősített nádszövet, és arra mészhabarcsból készített vakolat'

stukatóyrnád '2 méter széles és 10 méter hosszú ritka nádszövet'

stukatóyrszeg 'a nádszövet felerősítésére az egyes számra hasonló jellegzetes szeg'

- stuszni* 'fali hüvely különböző csövek befogadására'
- suber* 'oltó és habarcskeverő ládán alkalmazott leeresztő és elzáró nyílás, többnyire egyszerű fából szerkesztett tolózárall'
- sukkos fal* 'a régi nagyméretű (30 cm) téglá hosszának megfelelő szélességű fal'
- szerszamos láda* 'láda a kőműves kéziszerszámainak' — A tulajdonát képpezte. Jelképes volt a láda az életében, mert szomorú volt, ha szombaton megkapta a könyvét (elbocsátották), és haza kellett vinni a ládát.
- tíglahordó kutya* l. *kutya*
- tipli* 'a falba erősített fakocka, különböző felszerelési tárgyak felerősítésére'
- tömör stukatórmennyezet* 'félbe fűrészelt fenyőgerendákból készült födém' — Ma már nem használatos.
- trapper* 'ferde nyelvű, nagyméretű kézi betondöngölő, egyengető'
- traverc* 'vasgerenda'
- trepni* 'ferde irányú feljáró lejtő munkaállványon, amelyre a járást segítő vízszintes léceket szegeztek'
- unterlóg* 'tárolandó anyag vagy nagyobb tárgy alá helyezett fagerenda'
- überhand* ~ *iberhant* 'szélesebb falaknak egyoldalról való falazása (rendszerint akadályoztatás esetén), amikor mindkét falsíkot a készülő falon áthajolva készítette a kőműves'
- vágóykis* 'hegyes spesszerező'
- vakgerendás mennyezet* 'alól, felül deszkaboritással, méterenként elhelyezett fenyőgerendákra készült mennyezet'
- vakolómalter* 'vakoláshoz használt, hígabb malter'
- vassimitó* 'acéllemezből készült simító, glettelő'
- vasszerlog* 'vízmérték, kőműves szerzőszám, egy fatokba illesztett légbuborékos íves üvegcsővel'
- vasszernozni* 'a párkányoknál kialakított vízorr'
- viderkér* 'a homlokzat síkjának vízszaugrása rendszerint az épület végén a lefolyócsatorna elhelyezésére'
- vinkli* 'derékszög, kitűző vagy felmérő szerzőszám, fából vagy fémből készült'
- videnlőger* 'boltozatfészek, téglafalnál előre kifalazva'
- vízmírtik* 'vízszintmérő, szintező szerzőszám'
- vőugrisz* 'vízszintes vonal az épületen, amelyet rendszerint az egységes méret biztosítására a padló felett egy méterre készítettek el'
- zenkli* 'kúp alakú hegyes függő, kitűzőseknel a zsinórok befüggőzésére használják'
- zsaluzat* 'mintadeszkázat különösen beton készítéséhez'

†SÁPI LAJOS

A burgonya szinonimái Erdélyben

A tudományos nevén *Solamen tuberosa* néven ismert kapásnövénynek a magyar köznyelvben két neve is van: *burgonya* (vö. ÉrtSz. I, 743) és — stílárís értéke szerint a bizalmas nyelvhasználatban élö — *krumpli* (vö. ÉrtSz. IV, 486). A szótár a *krumpli* címszavában két, a tájnyelvben használatos szinonimáját is közli: *kolompér*, *pityóka*. A Magyar szinonimaszótár a fentieket megtoldja még egy tájnyelvi szóval: *földialma*.

A Mezőgazdasági Könyvkiadó 1966-ban adta ki Dr. Csapody Vera–Dr. Priszter Szaniszló „Magyar növénynevek szótára” című könyvét. A szótár a burgonya címszó alatt a növény 19 népi nevét sorolja fel: *bandurka*, *bolyóka*, *csicsóka*, *földialma*, *grulya*, *gurulya*, *india*, *kartifli*, *kolompér*, *krumpér*, *krumpli*, *kukulyó*, *péra*, *piskó*, *pityere*, *pityóka*, *svábtök*, *tojórépa*.

A burgonyának a fentiekén kívül még nagyon sok népi neve él, bizonyosága ennek az a játékos vetélkedő, amelyet 1980-ban a Bukarestben megíelenő Ifjúmunkás hasábjain közöltünk. Az egyik forduló kérdései között a burgonya népi neveinek ismerete is szerepelt. A vetélkedőn résztvevőnek a népi név mellett (ellenőrizhetősége végett) azt is közölnie kellett, hogy hol használatos. A vetélkedők a burgonya/krumpli 30 rokon értelmű szavát közölték, a következőket (zárójelben előfordulási/használati helyük): *baraboj* (Felsővisó) *baraboly* (Vice), *bárabulya* (Kolozsvár), *bárabulé* (Székelyudvarhely), *bigyirkó* (Székelyudvarhely), *bogyó* (Szilágysomlyó), *bogyóka*, *bugyóka* (Zsobok), *bojóka* (Marosvásárhely), *csicsóka* (Székelyudvarhely), *csucsorka* (Brassó), *fészkes* (ritkábban; Székelyudvarhely), *földialma* (Csíkszereda), *földimagyaró* (Szováta), *földiparadicsom* (Székelyudvarhely), *gumó* (Szászrégen, Székelyudvarhely, Szilágysomlyó), *gumós* (ritkább; Székelyudvarhely), *indija* (Marosdécse), *kartifli* (Brassó), *kolompér* (Tacs), *kompér* (Székelyudvarhely), *Korompli* (Kolozsvár), *kölykes* (ritka; Székelyudvarhely), *krunpene* (Kolozsvár), *krumpér* (Brassó), *kutyatök* (Brassó), *picsóka* (Csíkszereda, Marosvásárhely), *pió* (Magyarvalkó), *pityirkó* (Kolozsvár), *svábtök* (Brassó), *tótrépa* (Felsővisó).

A gyűjtés adatait a szakirodalom fentebb közölt adataival összevetve megállapíthatjuk, hogy közülük mindössze nyolc található meg a növénynevek szótárában felsorolt népi nevek között.

Bizonyos, hogy a burgonyának még (Erdélyben is) más szinonimái is élnek, olyan vidéken, ahonnet nem volt a vetélkedőn résztvevő. MURÁDIN LÁSZLÓ (nyelvész, tudományos kutató) szóbeli közléséből tudom, hogy nyelvföldrajzi gyűjtése során feljegyezte a *golandé* szinonimát is.

A fentebbiekben felsorolt népi nevek egy része nagyvárosokból közölt adat. Vidékről beköltözöttek, idősebbek nyelvhasználatában élö nevek. Ha a népi név nyelvföldrajzi elterjedtségét nem is érzékeltethetjük, adatközlésünkkel a *burgonya* szinonimáinak számát gyarapítjuk.

BURA LÁSZLÓ